Халқ зиёлилари рўзномаси

Маърифат

معرفت

MARIFAT

1931 йил 4 июлдан чиқа бошлаган

1992 ЙИЛ 1 АПРЕЛЬ, ЧОРШАНБА

№ 37 (5633)

Баҳоси: обуначига 24 тийин, сотувда 60 тийин.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИНИНГ ФАРМОНИ

ПЕНСИЯЛАР, СТИПЕНДИЯЛАР ҲАМДА БЮДЖЕТ ҲИСОБИДАГИ МУАССАСАЛАР ХОДИМЛАРИНИНГ ИШ ҲАҚИ МИҚДОРЛАРИНИ ОШИРИШ ТЎҒРИСИДА

Истеъмол моллари ва хизматларга чакана нархлар ошиб бораётган шароитда республика аҳолисини ва аввало унинг ночор табақаларини ижтимоий ҳимоя қилишни таъминлаш мақсадида:

1. 1992 йилнинг 16 мартидан халқ таълими, соғлиқни сақлаш, маданият, ижтимоий таъминот, фан, уй-жой коммунал тармоғи, ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ҳамда Ўзбекистон Мудофаа ишлари вазирлиги тизими ходимларининг иш ҳақи, шу жумладан имтиёзли овқатланиш учун ҳар ойлик товон тўловлари 1,7 баравар оширилсин.

2. 1992 йилнинг 16 мартидан олий ўқув юртлари талабаларининг, аспирантларнинг, докторантларнинг стипендиялари, кийим-бош ва овқат билан таъминланмайдиган техникумлар ҳамда ҳунар-техника билим юртлари ўқувчиларининг стипендиялари 1,5 баравар кўпайтирилсин, бунда имтиёзли овқатланиш учун ҳар ойлик қўшимча тўловларнинг аввалги миқдорлари ҳамда талабаларнинг ошхоналари ва буфетларида тушлик овқатларнинг қийматидан 50 фоизли чегиртмалар сақлаб қолинсин.

3. 1992 йилнинг 16 мартидан Ўзбекистон Республикаси ҳудудида иш ҳақи ва меҳнат пенсиясининг энг оз миқдори ойига 550 сўм қилиб белгилансин.

Улуғ Ватан урушининг қатнашчилари ва ногиронларига энг оз миқдори 700 сўм бўлишидан келиб чиқиб, пенсиялар миқдори белгилансин, бунда Улуғ Ватан уруши III гуруҳ ногиронлари пенсияларининг миқдори энг оз иш ҳақи даражасигача етказилсин.

4. 1992 йилнинг 1 апрелидан фуқароларнинг солиқ олинмайдиган даромадларининг энг паст даражаси ойига 550 сўм миқдорида белгилансин.

5. Аҳоли даромадларининг даражасини тўғрилаб олиш мақсадида ойига 1600 сўмдан ошадиган иш ҳақидан даромад солиғи миқдорларини ошириш зарур деб ҳисоблансин. Шунга асосан Вазирлар маҳкамаси даромад солиғининг конкрет миқдорларини аниқласин ҳамда уларни солиқ тўловчиларга етказилсин.

6. Республика вазирликлари, идоралари, уюшмалари, концернлари, корхоналари ва хўжаликлари меҳнат унумдорлигини ўстириш ва ишлаб чиқариш (ишлар ва хизматлар)нинг ҳажмларини ошириш ҳисобига ушбу фармонда белгиланган минимумни эътиборга олган ҳолда ишловчиларнинг маошини янада кўпайтиришга доир чора-тадбирлар комплекси амалга оширилишини таъминласинлар.

7. Ўзбекистон Давлат банки, тегишли тижорат банклари, Ўзбекистон Республикасининг вазирликлари ва идоралари, нафақа жамғармаси, Ижтимоий таъминот вазирлиги, бюджет ҳисобидаги муассасалар ва ўқув юртларининг раҳбарлари 1992 йилнинг 1 апрелигача ушбу фармонда белгиланган пенсиялар, стипендиялар ва иш ҳақи миқдорларидан келиб чиқиб, аванс тўловларини таъминласинлар.

8. Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Вазирлар маҳкамаси ушбу фармонни рўёбга чиқаришга оид ташкилий чора-тадбирларни кўзда тутувчи қарор қабул қилсин.

9. Ўзбекистон Республикасининг Адлия вазирлиги бир ой муддат ичида амалдаги қонунларни мазкур фармонга мувофиқ ҳолга келтириш тўғрисидаги таклифларни тайёрласин.

10. Фармоннинг бажарилишини назорат қилиш Ўзбекистон Республикасининг Вазирлар маҳкамаси ва Давлат банки зиммасига юклансин.

Ўзбекистон Республикаси Президенти

И. КАРИМОВ.

Тошкент шаҳри,
1992 йил 26 март.

ЖУМҲУРИЯТ ЎҚУВ-КЎРГАЗМАЛИ ҚЎЛЛАНМАЛАР КЎРГАЗМАСИДА

ИХТИРО ВА КАШФИЁТЛАР

Ўзбекистон Халқ таълими вазирлиги мактаб-маориф борасида йиғилиб қолган муаммоларни, айниқса, кейинги пайтларда босқичма-босқич ҳал этишга катта аҳамият бераяпти. Таълим сифатини, маориф моддий базасини яхшилаш ва мустаҳкамлаш учун зарур манбалар қидириляпти ҳамда топиляпти. Бу борада ички имкониятларни ишга солиш, кишиларни ижодкорликка, фаолликка ундаш эвазига дуруст натижаларга эришиляпти, дейиш мумкин. 26 март куни республика Халқ хўжалиги ютуқлари кўргазмасида ташкил этилган ўзига хос ўқув-кўргазма қуроллари кўрик-кўргазмаси ҳам фикримизга далил бўла олади. Агар мамлакат бўйича хукм сураётган барча соҳалардаги етишмовчилик, танқислик масалаларини ҳисобга олсак, бу кўргазманинг нечоғли аҳамиятга эга эканлиги янада аён бўлади. Унда барча вилоят ва ноҳиялардан келган халқ таълими ходимлари ўзлари ихтиро этган, мактаб ҳаётида синовдан ўтказилган ўқув-кўргазмали қуроллар, кичик дастгоҳлар, техника воситаларининг машғулот ўтказишга мўлжалланган кичик модели, турли хил ўқув мосламалари ва қурилмаларини намойиш этишяпти.

Кўргазмалар залига кирган киши, албатта, ҳайратланади. Муаллимларнинг меҳнатига, ихтирочилигига таҳсинлар ўқийди. Чунки залнинг барча бўлимларига замонавий дарс учун зарур бўлган асл нусхали кўргазма воситалари қўйилган. Бу ерга ташриф буюрган ўқитувчилар кўп нарсани ўрганишлари, андоза олишлари ҳамда ўзларига маъқул бўлган кўргазма воситасига ижодий ёндашиб, янгисини, янада такомиллашган моделини тайёрлаши мумкин. Шунингдек намойишга турли корхоналардан вакиллар келишяпти. Уларнинг мақсади муаллимлар тайёрлаган кўргазма воситаларидан энг яхшиларини саноат йўли билан кўпайтириш ва савдога чиқаришдан иборат. Шу асосда намойишнинг биринчи кунiёқ жуда кўп завод ва фабриканинг вакиллари ихтирочилар билан шартнома тузишга, уларнинг моделларини харид қилишга келишиб олдилар.

Намойиш залининг марказий бўлимларидан бирида педагогика фанлари номзоди, мазкур кўрик ҳакамлар ҳайъатининг аъзоси ва иштирокчиси Аҳмаджон Умронхўжаев республика Ўқув-методика маркази томонидан тайёрланган чизмачиликдан асл нусхали дидактик комплексларни жойлаштирган. Ушбу материаллар тўртта йиғмадан иборат бўлиб, улардан геометрик, проекцион ва йиғиш чизмалари мавзуларида фойдаланиш имкони мавжуд. Дидактик комплекс узлуксиз таълимнинг ҳамма бўғинларини қамраб олувчи дастурлар билан мувофиқлаштирилган бўлиб, улардан чизмачилик курсининг деярли 70—80 фоиз дарсларида фойдаланиш мумкин.

Дидактик комплекснинг асл нусхали томони шундан иборатки, унинг қисмларидан дидактик талаблар асосида мингдан ортиқ комбинацияда реал деталлар, қисмлар ва бош объектларнинг моделларини ясаш, улар асосида чизмалар чизиш, ўқиш машқларини ташкил қилиш мумкин.

Мазкур комплекснинг яна бир ўзига хос томони — унинг ихчамлиги ҳамда техникавий деталларга хос барча конструктив элементларни ўзида мужассамлаштирганидадир.

Бу йиғмаларга намойишнинг биринчи куниёқ харидорлар кўпайиб кетди. Чунки дидактик комплексни ишлаб чиқариш қулай, унинг технологияси жуда осон. Бундан ташқари, йиғмалар чиқинди материаллардан тайёрланади. Республикадаги халқ таълими эҳтиёжларини ҳисобга олганда, миллион дона комплекс керак бўлар экан. Буни етказиб берадиган корхона ҳам халқ таълимига фойда келтириши, ҳам ўзи катта фойда кўриши мумкин. Шу сабабли кўргазмага келган Тошкент кимё маҳсулотлари институти, «Ўзбексельмаш» ишлаб чиқариш бирлашмаси каби 15 та ташкилот ва корхоналар вакиллари дидактик комплексни исталган миқдорда тайёрлаб беришга рози эканларини айтишди.

Намойишлар залининг яна бир бўлимига Фарғона вилояти Бешариқ ноҳиясидаги 10-ўрта мактаб ўқитувчилари Қодиржон Расулов ҳамда Акрамжон Абдураҳимовлар ўзлари тайёрлаб келган 10 та намунали ўқув-қўлланма воситаларини жойлаштиришган. Улардан бири «Ўз-ўзини баҳолаш» деб номланадиган қўлбола компьютер таблодир. Бу «компьютер» 80х60 ўлчамдаги безатилган рамкага ўрнатилган бўлиб, унга электр токи уланган. Мазкур воситадан ҳамма машғулотларда фойдаланса бўлади. Муаллифларнинг айтишларича, бошланғич синфларнинг риёзиёт дарсида ушбу «компьютер» ёрдамида 400 тагача мисол ва масала ечиш мумкин экан.

(Давоми 4-бетда).

ҲАМ БИЛИМ, ҲАМ ҲУНАР

Ҳозирги кунда халқ таълимининг барча бўғинларида узлуксиз таълимни амалга оширишнинг энг самарали усулларидан фойдаланиб келинмоқда. Қўрғонтепа ноҳиясидаги халқ таълими муассасаларида ҳам ана шу кетма-кетлик, узвийликни бир-бирига ҳамоҳанг қилиб боришда ўқитувчилар ва тарбиячилар изланувчанликда иш олиб бормоқдалар. Бу мавзуга бағишлаб ўтказилаётган турли тадбирлар эса ёшларимизнинг илмга чанқоқлигини, касб-ҳунар эгаллашга бўлган интилишларини мазмун жиҳатдан бойитишга ёрдам бермоқда.

Узлуксиз таълим бўғинларидан бири — кечки ишчи ва қишлоқ ёшлари мактабларидир. Ноҳияда 2 та кечки ёшлар мактаби бор. Уларда 400 дан ортиқ ёшлар ишлаб чиқаришдан ажралмаган ҳолда таҳсил олаётир.

Ноҳия марказидаги Акмал Икромов номли 1-кечки ишчи-ёшлар мактаби 1990—1991 ўқув йилидан таълим бериш ва касб ўргатиш марказига айлантирилди. Бу мактабнинг 10-синфига 50 нафар ўқувчи қиз қабул қилинди, улар умумий ўрта таълим олиш билан бирга болалар боғчаларида тарбиячилик, энагалик қилиш касбкорларини ўрганадилар.

1991—92 ўқув йилидан бошлаб катта ёшдагилар таълим марказида уч хил касб бўйича: кичик тиббиёт ҳамшираси, ошпазлик, тарбиячилар тайёрлаш синфлари ташкил этилди. Кичик тиббиёт ҳамширалари тайёрлаш синфларида тиббиёт илмидан ноҳия марказий касалхонаси терапия бўлими мудири Нўъмонжон Мўминов, ошпазлар тайёрлаш синфларида Чимён қишлоғидаги умумий овқатланиш корхонаси директори Иброҳимжон Тожиматов, болалар боғчалари тарбиячиларини тайёрлаш синфларидаги қизларга тажрибали педагоглар Муслима Чўтбоева, Зулфия Алиева дарс бермоқдалар.

Кичик тиббиёт ҳамширалари тайёрлаш синфларидаги ўқувчи қизлар амалий машғулотларни ноҳия марказий касалхонасининг терапия, жарроҳлик бўлимларида, ошпазлик касбини ўрганаётганлар эса умумий овқатланиш корхонасига қарашли ошхона ва ресторанларда, тарбиячилар эса район халқ таълими бўлимига қарашли болалар боғчаларида ўтказмоқдалар. Бу ерда уларнинг касб-ҳунар ўрганишлари учун барча шарт-шароитлар яратилган.

А. МАҚСУДОВ,
Қўрғонтепа ноҳияси халқ таълими бўлими мудири.

ЎҚУВЧИЛАРГА СТИПЕНДИЯ

Қува ноҳиясидаги «Гулистон» жамоа хўжалиги бошқаруви шу йилнинг февраль ойидан бошлаб хўжалик ҳудудидаги қатор илм масканларининг энг аълочи, жамоат ишларида фаол қатнашаётган ўқувчиларига стипендиялар бера бошлади. Уларнинг бу ғамхўрлигидан ота-оналар, муаллимлар жамоаси ва ўқувчилар беҳад хурсанд бўлдилар.

Ш. ҚОРАБОЕВ.
Фарғона вилояти.

Уйчи ноҳиясидаги А. Мўминов номли 3-ўрта мактаб ўқувчилари ҳам стипендия оладиган бўлдилар. Мактабнинг оталиқ ташкилотлари «Унҳаят» матлубот жамияти ва вилоят сув хўжалиги бошқармасига қарашли «Водник» ширкати билим даргоҳининг аълочи ўқувчилари (улар 30 нафар)нинг ҳар бирига ойига 20 сўмдан рағбатлантирувчи стипендия тайинлади. Шу қаторда оталиқ ташкилотлари стипендияга қўшимча равишда ҳар бир ўқув чораги якунидаги энг аълочи ўқувчига қимматбаҳо совға ҳамда 100 сўмдан пул мукофоти беришни режалаштирди.

У. АҲМЕДОВ.
Наманган вилояти.

ЕТИЛГАН МУАММОЛАР ҲАҚИДА МАКТУБЛАР

ИРОДАМИЗ ЕТАРМИКИН?

Собиқ иттифоқнинг бошқа халқлари каби ўзбеклар ҳам 70 йил ичида бор будидан — ёзуви, тили, дини, урф-одати, тарихий ва маданий ёдгорликлари, бойликлари, энг ачинарлиси — миллий ғururидан жудо бўлди. Халқнинг тақдирини, келажагини ўйлаган миллий ғурури топталишига қарши борган элимизнинг асл фарзандлари қатағон қилинди. Миллат тақдирини эса асосан бюрократ, мансабпараст, лаганбардор, еталатма, салла деса каллани қўшиб келадиган субутсиз раҳбарлар ҳал қилди.

Ёғочнинг қурти ўзидан чиқади деганларидек, гарчи улар Ўзбекистонда рус тилини иккинчи она тили деб атаган бўлсалар-да, амалда эса уни улуғ тил деб, давлат тили сифатида қабул қилишди, асосий тилимиз даражасидан ҳам юқори қўйишгача бориб етдилар.

Мансабпарастлар «улуғ» тилни билмаганларни «маданий қашшоқ» ҳисоблаб, масъул вазифа тугул оддий лавозимларга ҳам ишга яқинлаштирмадилар.

Рус тили илгари улуғ тил, иккинчи она тили сифатида кўкларга кўтарилиб, болаларимизга мажбурий ўргатилган бўлса, энди эса мустақилликка эришган бўлсак-да, миллатлараро мулоқот тили ниқоби остида мактабларимизда деярли эски меъёрда ўқитилмоқда.

Далилларга мурожаат қиламиз: жорий ўқув йилида 1-синфда ўзбек тилини 5 соат (ҳафтасига), рус тилини 2 соат, 2-синфда ўзбек тилини 4 соат, рус тилини ҳам 4 соат, 3-синфда ўзбек тилини 4 соат, рус тилини ҳам 4 соат, 4-синфда ўзбек тилини 5 соат, рус тилини 4 соат, ўзбек тили ва адабиёти 7-синфда 6 соат, 8-синфда 5 соат, 9-синфда 5 соат, 11-синфда 4 соатдан бўлса, рус тили ва адабиёти 7—8—9-синфларда 4 соатдан, 11-синфда эса 3 соатдан режалаштирилиши фикримизнинг исботи эмасми?

Иккинчи далил эса синфдаги 30—35 нафар ўқувчига минг азобда ўқиш ва ёзишни ўргатган асосий фидойи ўқитувчилар бир четда қолиб, юқоридан рус тили ва адабиёти ўқитувчиларига синфдаги ўқувчиларни иккига бўлиб, 12—15 нафардан қилиб ўқитишга шароит яратиб берилгани етмагандек, боз устига уларнинг маошига 15 фоиз қўшимча ҳақ тўланиб келинаётганлигидир. Ахир мактаб остонасига эндигина қадам қўйган, ҳали ўқиш ва ёзиш малакаси ошмаган, ҳатто ўз она тилида сўзлашишни мукаммал билмайдиган қуйи синф ўқувчилари қандай қилиб ўзга тилни ўргансин?

Шу ўринда айрим таклифларимизни билдирмоқчимиз: рус тилини ўзбек синфларида иккинчи тил сифатида мажбурий ўқитишга чек қўйилиши лозим. Бордию, рус тилини ўрганувчи ўқувчилар бўлса, уларга бу тилни инглиз, немис, француз, араб, ҳинд тиллари каби чет тили ҳисобидан ўқитиш керак. Тўғри, бу ерда ҳам айрим муаммолар йўқ эмас. Жумладан, энг асосийси, ишсизлик масаласи. Чунки жойларда рус тили ўқитувчиси кўпайиб кетган. На илож, биридан кечмасанг, иккинчи бир нарсага эришиб бўлмаслик исбот талаб қилмайдиган ҳақиқатдир. Шу нуқтаи назардан келиб чиқиб, ўқитувчилар тайёрлайдиган олий илмгоҳларнинг рус тили ва адабиёти куллиёти миллий гуруҳининг сиртқи бўлимини ёпиш, кундузгисини эса кескин қисқартириш зарур.

Мактабларимиздаги муаммоли масалалардан яна бири тил ўрганиш бўйича эркинликнинг йўқлигидир. Бу борада на вилоят, на ноҳия, на мактаб раҳбарлари ота-оналарнинг, ўқувчиларнинг хоҳиш-иродаси, қизиқиши, истаги билан ҳисоблашмайди. Барча ўқувчилар истаса-истамаса юқоридан белгиланган режа бўйича (шунинг учун ҳам номигагина дейишга ҳақлимиз) бирор чет тилини «ўрганишга» мажбурдирлар.

Хўш, аллақачонлардан бери ечимини кутаётган бу масала қачон ижобий ҳал бўлар экан? Болаларимиз қачон ўз истаги бўйича чет тилидан (шу жумладан, рус тилини ҳам) хоҳлаганини эркин ўрганар экан? Юқоридаги адолатли фикр ва таклифлардан тўғри хулоса чиқаришга иродамиз етармикин? Бу ёғи ўзимизга ҳавола.

И. ЭШБОЕВ,
Сурхондарё вилояти Жарқўрғон ноҳиясидаги 6-мактаб ўқитувчиси.
А. АБДУЛЛАЕВ.

«МАЪРИФАТ» МАТЕРИАЛЛАРИ ИЗИДАН

ТАДБИРЛАР БЕЛГИЛАНДИ, БИРОҚ...

Газетамизнинг шу йил 28 январь сонида эълон қилинган Фарғона вилояти Охунбобоев райони халқ таълими ходимларининг «Ёруғ кунлар келишига ишонамиз!» очиқ хати юзасидан жойларда белгиланган чора-тадбирлар тўғрисида масъул раҳбарлик ташкилотларидан жавоб хатлари ҳамон келмоқда. Ана шундайлардан бири Ўзбекистон матлубот жамиятлари республика бирлашмаси — Ўзбекбирлашув правлениеси раисининг биринчи ўринбосари А. Я. Мансуров имзоси билан олинган жавоб хатидир.

Охунбобоев райони умумтаълим мактабларида овқатланишни ташкил этиш ишларининг аҳволи юзасидан ўтказилган текширув шуни кўрсатдики, дейилади хатда, мактаблардаги умумий овқатланиш моддий-техника базаси талабга жавоб бермайди. Овқатланувчи ўқувчиси 23349 нафар бўлган 41 мактабдан фақат 15 тасигина типовой биноларда жойлашган. Бу 36,6 фоизни ташкил этади. 12 минг ўқувчи 1154 ўринга эга бўлган, санитария-техника талабларига жавоб беролмайдиган 26 та мослаштирилган ошхоналарда овқатланади.

Мактабларда овқатланишни ташкил этишга 1991 йилда озиқ-овқат маҳсулотлари ажратиш фондлари ҳам яхши бўлмаган. 11859 нафар 1-5-синф ўқувчилари учун зарур миқдордаги озиқ-овқат маҳсулотлари турлари билан таъминлаш, жумладан, тухум бўйича 7,8 фоиз, ёғ бўйича 17,3 фоиз, гўшт бўйича 22,2 фоиз бўлган, холос. Район матлубот жамияти умумий овқатланиш идорасига қарашли хўжалик ҳисобидаги қандолатчилик цехи озиқ-овқат хомашёси етишмагани учун ўтган йилнинг декабрь ойида ўз фаолиятини тўхтатган. Мактабларни ундан тайёрланадиган кондитер маҳсулотлари билан таъминлаш район матлубот жамиятининг нон комбинати зиммасига юкланган.

1991-1992 ўқув йилида мактаб ўқувчиларини болаларнинг физологик нормадаги овқатланишини тўлиқ қондириш мақсадида хўжалик ҳисобидаги умумий овқатланиш корхонаси томонидан етарли миқдорда сабзавотлар ишлаб чиқарилган. 44 тонна пиёз, 50 тонна картошка, 13 тонна турп, 15 тонна карам, 10 тонна сабзи ва бошқалар шулар жумласидандир. Бироқ фондли озиқ-овқат маҳсулотлари, чорвачилик маҳсулотлари, қанд-шакар, маргарин, сариёғ ва бошқаларни ажратиш ишининг яхши йўлга қўйилмаганлиги болалар овқати таркиби нормаларининг кам бўлишига олиб келган.

Очиқ хатда таъкидланган текин нонуштанинг қониқарли ташкил этилмаслик далиллари ҳам жойларда қисман тасдиқланди. Ўтган йил давомида жойларда 40 тийинлик ўринга 20-30 тийинлик миқдорида нонушта берилишига йўл қўйилган далиллар ҳам мавжуд. Шу йилнинг январь ойида 227 нафар 1-5-синфларнинг ўқувчиларига нон, унли қандолат маҳсулотлари етишмаганлиги сабабли 4 марта бепул нонушта берилмаган. 15, 42, 49-мактаблардаги куни узайтирилган гуруҳларнинг ўқувчиларига ширинликсиз чой, гўштсиз макарон шўрва, мастава берилган.

Вилоят матлубот жамияти правлениеси мактаб ўқувчиларининг овқатланишини ташкил этишнинг аҳволи ёмонлиги хусусида тушган ташвишли шикоятлар бўйича район матлубот жамияти хўжалик ҳисобидаги умумий овқатланиш корхонасида жиддий тафтиш ўтказилди. Тафтиш ҳужжатлари бўйича қўпол хатоларга йўл қўйилгани учун корхона директори Тўлқин Тошпўлатов, умумий овқатланиш техник ташкилотчиси Баҳодир Ғофуров ўз вазифаларидан озод қилиндилар.

Халқ депутатлари Охунбобоев район Кенгаши қабул қилган қарорда ўқитувчиларнинг моддий аҳволини яхшилаш тадбирлари белгиланди. Район матлубот жамиятига умумий овқатланиш фондидан ташқари 3 тонна шакар ажратилди. Шу йилнинг февраль ойида мактаб ўқувчиларига фонддан ташқари Фарғона вилоят матлубот жамиятининг Риштондаги корхонасида ишлаб чиқарилган «Самарская», «Дорожная», «Сервилат», «Докторская» колбасалари берилди. Уларнинг ҳар бир килограмми нархи 40-50 сўм бўлиб, Ўзбекистон Озиқ-овқат саноати вазирлигининг эркин нархдаги колбасаларидан анчагина арзондир.

Район халқ таълими бўлими билан келишилган ҳолда 7 та мактабда ўқитувчиларнинг овқатланиши ташкил этилди. Унга матлубот жамияти хўжалигидан ҳар килограмми 40 сўмдан бўлган янги сўйилган гўшт бериляпти. Бундан ташқари, «Ўзбекистон», Ленин номли, Киров номли, Калинин номли, Фрунзе номли жамоа хўжаликлари умумтаълим мактабларига нисбатан арзон баҳоларда чорвачилик маҳсулотлари ва мева-сабзавот бераётирлар.

Шу йилнинг 19 февраль куни Халқ депутатлари район Кенгашининг кенгайтирилган йиғилишида оталиқ ташкилотларининг мактаблар учун маблағ ажратиш масаласи ҳам муҳокама қилинди. Куни узайтирилган гуруҳдаги ўқувчиларнинг ҳар бирига кунига тушлик учун 1 сўм ажратишга келишиб олинди.

1991-1992 ўқув йилида мактаб ўқувчиларининг овқатланишини ташкил этишни яхшилаш бўйича вилоят матлубот жамияти томонидан ҳам муайян ишлар амалга оширилаётир. Умумий овқатланиш корхонасига қўшимча равишда 8,2 тонна ўсимлик ёғи, 30 тонна гуруч, 1,7 тонна чой ва бошқа маҳсулотлар ажратилди. Шунингдек, 90 дона савдо-технология ускунаси, 700 комплект мебель, 35 минг сўмлик қаттиқ ва юмшоқ инвентарлар, район умумий овқатланиш корхонасига эса 150 минг сўмлик чинни буюмлари берилди.

Бироқ шуни ҳам қайд этиш керакки, ҳали умумтаълим мактаблари 1—5-синфлари ўқувчиларининг бепул нонуштасини ташкил этишда бир қатор қийинчиликлар мавжуд. Шу йилнинг биринчи квартали фондига чорвачилик маҳсулотлари, ун, шакар, маргарин ажратиш етали бўлмаяпти, ўтган йилнинг шу даврига нисбатан қарийб 2 марта камайиб кетди. Бунинг устига ҳар икки ўқувчидан бири нонуштани бевосита синфда истеъмол қилишга мажбур бўляпти. Бундай мажбурий ҳоллар санитария-гигиена талабларига мутлақо зиддир.

Ўзбекбирлашув правлениеси Қорақалпоғистон Республикаси, барча вилоятлар раҳбарлик ташкилотларига мактаб ўқувчилари овқатланиши учун зарур бўлган маҳсулотларни биринчи навбатда ажратиш лозимлиги тўғрисида бир неча бор мурожаат қилганлиги қайд этилади жавоб хати охирида.

Ўйлаймизки, болаларга ғамхўрлик қилиш — мустақил Ўзбекистон келажаги учун қайғуриш эканлигини ҳис қилган ҳар бир раҳбар бу соҳадаги Ўзбекистон Президенти фармонларини бажаришга муносиб ҳисса қўшади.

Муаллим тавсия қилади

МИСОЛ КЕРАКМИ, МАРҲАМАТ!

Миллий мустақиллик миллий заминда миллий мактаблар яратишни тақозо этади. Албатта, миллий мактабга ўтиш даври аста-секинлик билан амалга ошадиган мураккаб жараёндир. Миллий мактаб, у қандай шаклда, ўқитиш дастурининг мазмуни қандай бўлмасин, бунда ўқитувчи асосий кучдир. Қолаверса, иккинчи ҳал қилувчи восита, бу — дарсликдир. Ҳозирча бундай дарсликлар йўқ.

Нима қилмоқ керак?

Мавжуд дарсликлардаги материалларни халқимизнинг таълим ва тарбия борасидаги бой илмий мерослари билан бойитиб, ўқувчиларни улардан изчил баҳраманд этиб бориш лозим. Айниқса, риёзиёт фанида бунга имконият жуда катта.

Бу мақолада мен 5-синфда тарихий манбалардан фойдаланиш ҳақида қисқача тўхталмоқчиман. Дарслик асосан иккита — «Натурал сонлар» ва «Касрлар» бобидан иборат бўлиб, бу сонлар устида амаллар қоидалари баён қилинади. «Натурал сонлар» бобини, ҳозиргача қўлланилиб келинаётган саноқнинг тўла ўнли позицион тизимини аслида ҳиндларнинг тўққизлик саноқ тизимига ноль рақамини киритиб ал-Хоразмий яратганлиги ва бу тизимда жам, тарх, зарб, тақсим қилишни амалга ошириш йўлларини «Ҳинд арифметикаси ҳақида китоб» асари орқали биринчи бўлиб жаҳонга ёйганлиги, ал-Коший эса «Арифметика калити» асарининг биринчи қисмида сонларни оғзаки ва ёзма рақамлаш, соннинг хоналари, синфларга ажратиш ва улар устида амаллар ҳақида юритган фикрлари билан боғлаб ўтиш керак. Айниқса, шу бобдаги «Тенглама» мавзусини ўтишда ал-Хоразмий мураккаб масалаларни ҳал қилишда мажҳул (номаълум сон) киритиб, уни муодала (тенглама) деб атагани ва «Ал-жабр вал-муқобала» асарида унинг ечиш усуллари баён қилинганлиги, бу усул ҳозир биз фойдаланиб келаётган усулнинг ўзгинаси эканлигини ўқувчиларга далиллар билан тушунтириш лозим. Касрлар ва улар устида амалларни XV—XVII асрларда яшаган Европа олимлари ижоди деб келинади, бу у қадар тўғри эмас, ал-Коший «Арифметика калити» асарининг иккинчи қисмида ҳар хил касрлар билан иш кўрган. Шуни ҳам айтиб ўтиш керакки, ал-Коший ўнли касрларни кашф қилган ва жаҳонда биринчи бўлиб улар устида амаллар бажариш қоидаларини берган ва бу қоидаларни мисоллар орқали тушунтирган. Буларни, албатта, ўқувчилар билишлари керак.

Агар ҳар бир синфда ҳамиша бу уммонга мурожаат қилиб борилса, ўқувчиларда бу фанга қизиқиш ортибгина қолмай, балки уларда миллий ифтихор туйғулари шакллана боради.

Кези келганда шуни ҳам айтиш керакки, риёзиёт хоналарини ўтмиш олимларимизнинг ибратли фикрлари ва суратлари билан безашнинг гали келди. Агар ўқувчиларни уларнинг таржимаи ҳоллари билан имконият доирасида таништириб борилса, нур устига нур бўларди.

А. УЛУҒОВ,
Самарқанд вилояти Пастдарғом ноҳиясидаги 24-мактабнинг 1-тоифали математика ўқитувчиси.

Мавзуга қайтиб

АСОС ҲАМ ЕТАРЛИ, ТЎЛИҚ ИШОНСА ҲАМ БЎЛАДИ

Ёдингизда бўлса, рўзномамизнинг 24 март сонида «Кун тартибида — миллий мактаб» сарлавҳали таҳлилий ахборот тавсифидаги мақола эълон қилган эдик. Унда республика ўқитувчилар уйида шоир ва ёзувчилар, матбуот раҳбарлари, мухбирлар, халқ таълими ходимлари иштирокида ўтказилган йиғилишда миллий мактабни яратиш ғоялари ҳақида атрофлича мунозарали фикрлар юритилгани хусусида ҳам тўхталиб ўтгандик. Ана шу мақола эълон қилинганидан сўнг айрим фаол муштарийларимиз, ҳамкасбларимиз бўлмиш журналистлар бизнинг келтириб ўтган далил ва мушоҳадаларга, мажлисда сўзга чиққан нотиқларнинг гапларини баён этиш услубимизга нисбатан жиддий эътироз билдиришди. Шундай бўлиши табиий эди. Чунки мажлис кун тартибига қўйилган масаланинг ўзи ҳам қизиқарли, долзарб ва мунозаратала̀б эди. Бундай руҳнинг шу йиғилиш ҳақида ёзилган мақолада ўз аксини топмай иложи йўқ, албатта.

Масалан, баъзибир нотиқлар рўзномамизнинг 1991 йил 12 ноябрь сонида эълон қилинган «Ўзбекистонда умумий ўрта таълим концепцияси»га нисбатан айрим эътирозлар билдириб, унинг ҳозирги кун нуқтаи назаридан тузилган эканлиги хусусида қисқа тўхталиб ўтишганди. Нима ҳам дердик, фикр билдириш яхши, аммо у асоссиз бўлса, ўйламай айтилган гапдан фарқи қолмайди. Негаки, концепция ҳозирги кун нуқтаи назарини ўз ичига олиши билан (шундай бўлиши табиий), Ўзбекистоннинг, республика халқ таълимининг келажагига ҳам мўлжалланганини унутмаслик лозим. Концепцияда мамлакатимиз тарихида биринчи марта ўзбекона руҳ, миллий мазмунга эга бўлган, минтақамизнинг ўзига хос шарт-шароитлари назарда тутилган мактаб яратиш ғояси, уни ривожлантиришни янги поғоналарга кўтариш йўл-йўриқлари пухта кўрсатиб берилган. Мазкур ҳужжатда халқ таълимининг долзарб вазифалари, унинг жамиятимизга қандай шахсни камол топтириб бериши лозимлиги ҳақида ҳам мухтасар фикрлар айтилган. Агар халқ таълимининг ҳозирги кундаги барометрига айланиб қолган ушбу концепциядан айрим жумлалар келтириб ўтсак, масала яна ҳам ойдинлашади.

«Умумий ўрта таълимнинг мазмуни миллий ўз-ўзини англаш, жумҳуриятнинг миллий ва маданий анъаналарини тиклаш, шахсий ва ижтимоий камолотга хизмат этади, — дейилади ҳужжатда. — Шунингдек, шахс камолотидан жумҳуриятнинг барча ижтимоий, маданий-мафкуравий муассасалари аҳоли барча табақалари муштараклигини кучайтиради ва уларнинг таълим-тарбияга янгича ёндашувига кўмаклашади, пировард-натижада таълим мазмуни халқаро меъёрга кўтарилади».

Демак, бундан келиб чиқадики, таълим мазмунини жамият тараққиёти нуқтаи назаридан қайта қуришга хизмат қилувчи ушбу концепция мутлақо янгича фикрлаш, янгилаш ва янгиланиш, миллий уйғониш мафкурасига асосланади. Бунга кўра «шахс камолотида ўзбек халқининг тарихи, илмий-маданий мероси ва педагогик анъаналарига салмоқли ўрин ажратилади».

Халқ таълими вазири Ж. Ғ. Йўлдошевнинг йиғилиш бошланишида алоҳида таъкидлашига кўра, бу ерга тўпланишдан кўзланган мақсад амалдаги концепция асосида дастур тузиш ва дарсликлар, қўлланмалар ёзиш учун мутахассислар гуруҳини тузиш каби масалаларга қаратилмоғи лозим эди. Лекин кутилмаганда мавзу хийла кенгайиб кетди. Нотиқлар концепцияда кўрсатилган йўл-йўриқларга биноан фикр билдиришга ҳаракат қилишди. Миллий мактаб ҳақида шундай эътироз тавсифидаги гаплар ҳам айтилдики, оқибатда бундай гапларнинг баъзи бир эгалари концепция матнидан бехабар эканликлари аён бўлиб қолди. Биз йиғилиш баёни ва концепцияни солиштириб кўриб шундай хулосага келдик.

Мақолада амалдаги концепцияни собиқ СССР халқ таълими концепциясининг ижодий таржимаси эканлиги хусусда ҳам қисқагина фикр юритиб ўтган эдик. Мана шу ўринда йиғилишда айрим нотиқларнинг айтган гапини рўзнома саҳифасида баён этишнинг номақбул услубини танлаганга ўхшаймиз. Натижада ахборотда жузъий, бошқа бир томондан эса кескин чалкашликка йўл қўйилди. Негаки, СССР халқ таълими концепцияси билан Ўзбекистон ўрта умумий таълим мактаблари концепцияси ўртасида жуда катта фарқ бор. Бу фарқлар, айниқса, амалдаги концепциямизнинг соф демократик тамойиллар асосида қурилганида, унинг шакли ва ғоявий мазмунида, тавсифида, янгича фикрлаш мафкураси билан нечоғли таъминланганлиги каби ижобий томонларда яққол кўзга ташланади. Концепцияга нисбатан эътироз билдиришдан олдин бу эътирознинг қанчалик асосли эканлигига бир марта назар ташлаш, уни солиштириб кўриш керак эди. Ана шунда, балки, баъзибир синчков, ҳурматли ҳамкасбларимиз бизнинг нохолис нуқтаи назарда эканлигимиз ҳақида таънали фикр билдирмаган бўлармидилар...

Мақолада яна айрим нотиқларнинг концепцияда миллий мактаб тараққиёти, унинг ҳозирги аҳволи ҳисобга олинмагани хусусидаги фикрларини, тан олиш керак, мавҳумроқ баён этган эдик. Аслида эса масала бошқача тарзда қўйилиши лозим эди. Чунки ҳозир амал қилинаётган концепциямизда халқ таълимининг ўтмиши ҳам, ҳозири ҳам, бугунги аҳволдан қутилиш йўллари ҳам чуқур илмий асосда кўрсатиб берилган. Биз ҳужжатда халқ таълимининг ўтмиши ҳам назарда тутилган, деганимизнинг боиси шундаки, ҳар қандай янгилик ҳам эскилик замирида, ҳаётда мавжуд бўлган нарса ва ҳодиса асосида юзага келади. Мана, марҳамат: «Мактабнинг миллий ўз мавқеини белгилаши — уни ривожлантиришнинг муҳим шарти бўлиб, у умуммиллий муносабатлар, байналмилал тарбия, миллий маданиятни ўзаро бойитиш учун кенг имкониятлар яратади», дейилади ҳужжатда. Ушбу жумлаларнинг ўзиёқ концепцияда халқ таълимининг ҳозирги аҳволи, миллий жиҳатдан ривожланиши ҳисобга олинмаган, деган эътирозга ўрин қолдирмайди. Демак, мен шахсан мухбир сифатида мазкур концепцияни яратишга заҳматли меҳнати сингиган, уни чин дилдан ҳурмат қилган кишилар олдида узр сўрашга тайёрман.

Ўша куни ўтказилган йиғилиш сўнгида халқ таълими вазири ўринбосари Музроб Муродович Қурбонов ўртага ташланган саволларга атрофлича жавоб бериб, юзага келган муаммоларнинг ҳал қилиш йўлларини кўрсатиб, миллий мактаб концепцияси бўйича фикрларни умумлаштирган эди. М. М. Қурбонов шу қаторда йиғилиш аҳлига амалдаги концепция мазмунига нисбатан ҳар қандай фикрларни шу ерда очиқ айтиш, асослаш таклифини киритди. Афтидан, ҳужжат мажлис қатнашчиларига маъқул эди. Бу ерда шу концепция асосида таълим ишларини янада такомиллаштириш вазифаси турар эди. Мажлис сўнгида янги дарслик ва қўлланмалар ёзиш борасида муаллифлар гуруҳини тузиш хусусида маслаҳатли фикрлар билдирилди.

Очиғини айтганда, бундан 6-7 йиллар бурун концепция деганда кишининг тасаввурида қандайдир тушунарсиз, ҳаётдан узилиб қолган ғояларга асосланган ҳужжат гавдаланарди. Ҳозирги концепция ҳақида эса ундай фикрларни айтиб бўлмайди. Чунки унда педагогикага оид мавҳум изоҳлар учрамайди, ҳаддан ортиқ илмийликка, жимжимадорликка берилиш умуман кўзга ташланмайди. Уни соф ўзбек тилида, миллий руҳ билан, тараққиёт нуқтаи назаридан ёзилгани эса яққол сезилиб туради. Сирасини айтганда, концепциянинг тили, услуби жуда содда, тушунарли. Албатта, бу ерда мураккаб нарсани содда тарзда баён этиш маҳорати бор. Ҳужжатни тайёрлашга халқ таълимини ғоявий жиҳатдан бошқаришни тушунадиган, андозасиз, янгича фикрлай оладиган кишилар жалб этилгани кўриниб турибди.

Янги концепциянинг яна бир муҳим жиҳати унинг ўта демократик тавсифда эканлигидир. Ҳолбуки, мазкур ҳужжат учун ёзилган қисқача шарҳловда уни тайёрлашда ўқитувчилар, олимлар, ижодий зиёлиларнинг фикрлари инобатга олингани айтилган. Албатта, унинг мазмунидан ҳам халқчиллик, жамоатчиликни қизиқтирадиган ғоялар, янгиликлар барқ уриб турибди.

Халқ таълимини истиқболга олиб борадиган мазкур ҳужжатнинг олдингиларидан яна бир фарқи шундан иборатки, у догма эмас. Зеро, «Ўзбекистонда умумий ўрта таълим концепцияси очиқ ҳужжат ҳисобланиб, ижтимоий юз бераётган ўзгаришлар жараёнида янгича илмий ишлар билан тўлдириб борилади».

Янги умумий ўрта таълим концепцияси ҳали узоқ яшайди ва у келажакда халқ таълимини ривожлантиришни янги поғоналарга кўтаради. Бунинг учун асос етарли ва тўлиқ ишонса бўлади.

Аваз ҲАЙДАРОВ.

ЖУМҲУРИЯТ ИҚТИДОРЛИ БОЛАЛАР СЛЁТИ

Ўзбекистон ўлкаси мустақиллик йўлига киргандан буён неки иш қилинаётган бўлса, истиқлол мустаҳкамлиги, даҳлсизлигини таъминлаш ниятидадир. Яқинда бўлиб ўтган Ўзбекистон Фанлар академияси, Халқ таълими вазирлиги ва қобилиятли ёшлар билан ишлаш Улуғбек республика жамғармасининг ҳамкорликдаги ташаббуси билан ташкил этилган Республика иқтидорли болаларининг 1-слёти ҳам бу борада қўйилган бир қутлуғ қадам бўлди.

— Бугунги дийдорлашувимиз дабдурустдан эмас, азиз болажонлар, — деди Ўзбекистон халқ таълими вазири Жўра Йўлдошев слёт иштирокчиларига қарата, — чунки биз анчадан бери сизларни излаб топиш ҳаракатида эдик. Натижада эса қобилиятлиларни аниқлаш экспедицияси текширувдан ўтказган 4 минг нафар ўқувчидан 300 га яқини иқтидор соҳиблари деб топилди.

Қизғин ўтган очилиш маросимидан сўнг ўқувчилар шўъбаларга бўлиниб, ишни давом эттиришди. Болалар орасидан иқтидорлиларни танлаб олиш ҳайъат аъзоларига осон кечмади. Вокал-чолғу шўъбасига кирганимда, бири-биридан ўтказиб доира чертаётган, бири-биридан ёқимли қўшиқ куйлаётган ўқувчиларни кўриб, завқланмасдан қололмадим. Ўзбекистон телерадиокомпаниясининг «Булбулча» болалар ашула ва рақс дастаси бадиий раҳбари, республикада хизмат кўрсатган артист Шермат Ёрматов, Ўзбекистон композиторлар ва бастакорлар уюшмаси раиси ўринбосари Рустам Абдуллаев ва композитор Надим Норхўжаевларнинг ўта синчковлигида шўъба ғолиблари аниқланди.

Биринчи ўрин мақомни қиёмига етказиб ижро этган Қашқадарё вилояти Шаҳрисабз ноҳиясидаги 23-мактабнинг 10-синф ўқувчиси Лайло Сатторовага насиб этди. Иккинчи, учинчи ўринларни эса фарғоналик Жаҳонгир Юсупов ҳамда наманганлик Ира Сольченколар эгаллашди.

Адабий-драматик шўъбада ҳам болалар шоирлари Пўлат Мўмин ва Сафар Барноевларнинг ташвиши ўзларига етиб ортарли экан. Негаки, уларга эзгулик йўлида қўлларига қалам тутиб, шоирликни ихтиёр этган, Шукур Бурхонов, Олим Хўжаев, Сора опаларга эргашиб, актёр бўлишни ният қилганларни, унинг устига бирдек қобилиятли болаларни ўринларга ажратиш энди гул бўлмоқ ниятидаги ғунчани сўлитиб қўядигандек туюларди. Ҳайъат аъзоларининг ҳар бир қатнашувчига билдирган узоқ мақтовларидан сўнггина ғолиблар айтилди. Сурхондарё вилояти Олтинсой ноҳиясидаги 36-мактабнинг 10-синф ўқувчиси Зарифжон Қурбонов биринчиликни эгаллади. Иккинчи ўринни қашқадарёлик Худойназар Дўстқобилов, учинчи поғонани эса наманганлик Одилжон Ҳусановлар қўлга киритди.

Шўъбаларда танлов бир вақтда бошланганлиги сабаб ёш раққосалар санъатини томоша қилиш бизга насиб этмади. Борганимизда, ўқувчилар саройи қошидаги «Юлдузча» ҳамда «Солнишко» дасталари раҳбарлари Дилбар Сотиболдиева ва Людмила Рухалислар ўринларни белгилаш билан банд экан. Уларнинг айтишларича, Хоразм вилояти Гурлан ноҳиясидаги 14-мактабнинг 7-синф ўқувчиси Гавҳар Йўлдошеванинг саҳнани тўлдириб хоразмча рақсга тушгани ҳаммасидан ажойиб бўлибди.

«Амалий санъат» шўъбасида шуғулланаётган болаларнинг юзлари жиддий. «Сумалак» мавзуида мўйқалам тебратаётган ёки ўймакорлик билан машғул ўқувчиларнинг ҳар бирида ўзгача тасаввур, ўзгача талқин. Айниқса, Тошкент шаҳридаги 88-мактабнинг 11-синф ўқувчиси Мунира Ғойибованинг (I ўрин), пойтахтдаги санъат мактабининг 6-синф ўқувчиси Фурқат Убайдуллаев (II ўрин) ва самарқандлик 12 ёшли С. Валиеваларнинг ишлари ҳайъат аъзолари кўнглидагидек чиқди.

Тўрттала бўлинмани кўздан кечиргач, келганларнинг кўпчилик қисми санъат ва адабиётга меҳр қўйганлигининг гувоҳи бўлдим. Сўнгра табиий фанлар бўйича шўъба ишининг қандай кечаётганлиги билан қизиқдим. Ташкилотчиларнинг айни кун вазиятидан келиб чиққанлиги сабабли шўъбалар номлари экология, табиий манбаларни асраш-авайлаш билан боғлиқ экан.

«Сувни муҳофаза қилиш» бўлинмасига кирганимда, ўқувчилар билан олимлар ўртасида қизғин мулоқот бораётганди. Болалар томонидан берилаётган содда ва ўз ўрнида жуда аҳамиятли саволларга соҳа билимдонлари қисқа, лўнда жавоб беришмоқда. Бу шўъбада Хива шаҳридаги 2-иқтидорли болалар мактабининг 9-синф ўқувчиси Отабек Юсуповнинг «Ичимлик сувни тайёрлаш ва суғоришда сувни тежаш муаммолари» мавзуида ёзган кичик илмий иши ҳайъат аъзолари томонидан маъқулланди. Отабек ғолиб деб топилди.

«Қизил китоб»га кирган қуш ва ҳайвонларни асраш» ва «Ўсимликларни ҳимоя қилиш» шўъбаларида ўзига хос бир музей ташкил этилибди. Болалар тайёрлаб келган турли паррандаю даррандалар тулуплари, гербарийларни томоша қилиб, кўрмаганларингни кўрасан. Бу ерда, шунингдек, ҳар бир ўқувчининг ноёб жониворлар ва ўсимликларнинг йўқолиб кетишига сабаб бўлган омилларга оид уларнинг қолган озгина қисмини асраб-авайлаш ва кўпайтириш хусусидаги турли хил фикрлари ҳам тингланди. Бу соҳаларда бахт бухоролик ўқувчиларга кулиб боқди. Дилором Рўзиева ва Фарҳод Ашраповлар тақдим этган ишлар ҳар томонлама яхши деб топилди.

Албатта, ғолиблар қандай сийланганлиги ҳамма учун қизиқарли бўлса керак. Улар 1-даражали диплом ҳамда эсдалик совғалари билан тақдирланишди. Қолганлар ҳам турли хил совғалар соҳибию соҳибалари бўлишди. Қисқаси, ҳеч ким бу тадбирдан норози бўлмади. Ташкилотчилар эса муваффақиятлардан шодланиб, камчиликларни кейинги слётни ўтказишда сабоқ бўлади, дея қолишди. Энг муҳими, иқтидорлилар бошини силайдиган қўллар сони кўпайди.

А. РАҲИМОВ,
махсус мухбиримиз.

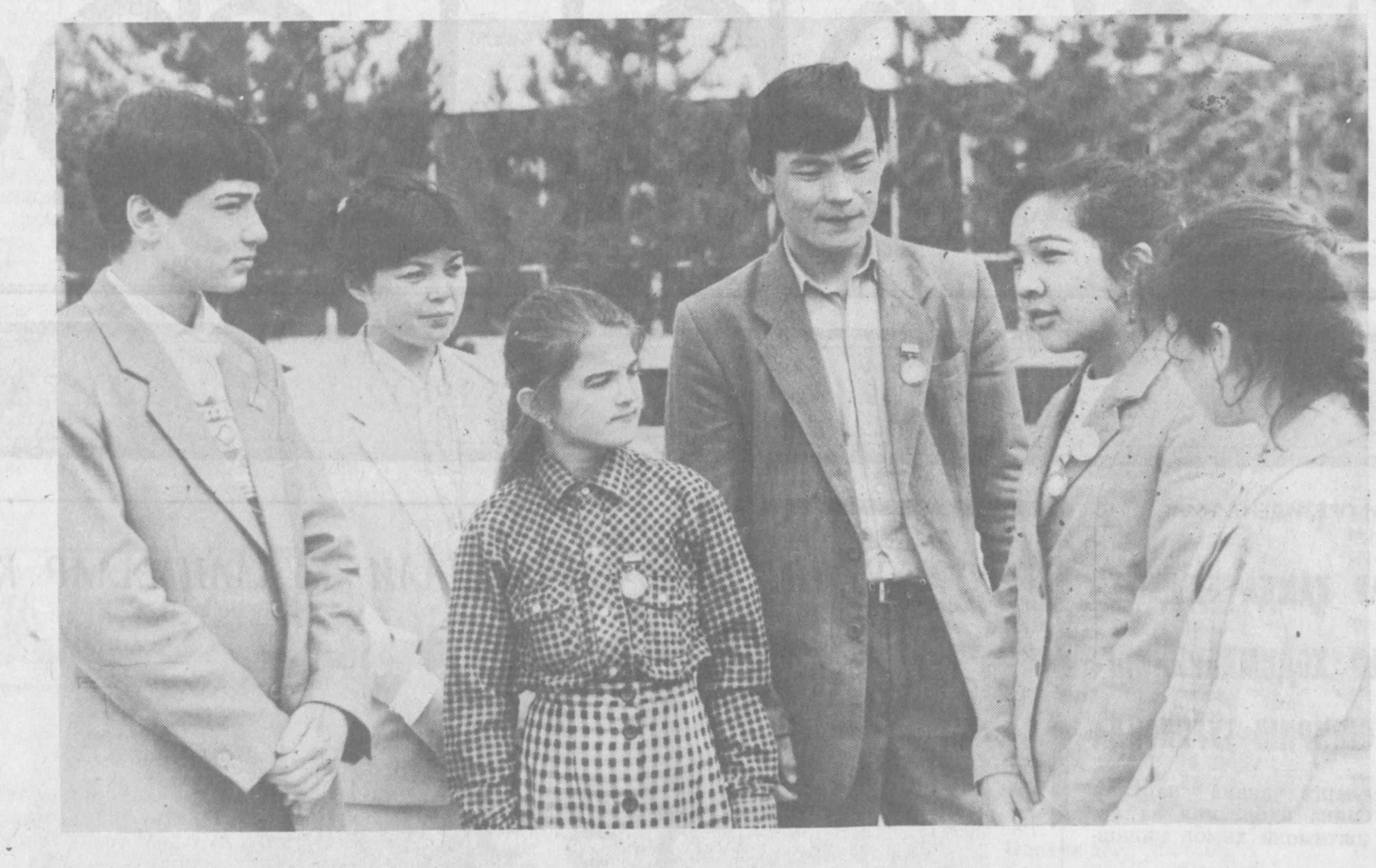

Суратда: бир гуруҳ иқтидорли болалар.
А. МАМАДАМИНОВ олган сурат.

ИНСОН ВА ЖАМИЯТ

Яхлит, ўзаро боғланган дунё. Жамиятнинг хилма-хиллиги ғояси башарият бирлиги ғоясига зид эмас. Тобора мустаҳкамланиб ва кенгайиб бораётган иқтисодий, сиёсий, маданий алоқалар пароканда̀ликни бартараф этишда ёрдам бермоқда, бизда ягона инсоний оилага мансублик туйғусини шакллантирмоқда. Бу фикрни асримизнинг I ярмида яшаган машҳур француз мутафаккири Тейяр де Шарден мана бундай ифодалаган эди: «Бир неча авлод мобайнида теварак атрофимизда геометрик прогрессия тарзида ортиб бораётган турлича иқтисодий ва маданий алоқалар вужудга келди. Эндиликда ҳар бир киши нондан ташқари ҳар куни темир, мис ва пахтанинг бир қисмини, электр, нефть ва радийнинг ўзига тегишли қисмини, кино кашфиётлари ва халқаро хабарларнинг ўзига тегишли қисмини талаб қилмоқда. Эндиликда ҳар биримизни таъминлаш учун оддий экин майдони эмас, балки бутун Ер курраси талаб қилинмоқда... Инсон бошқа одамлар билан бирлашмаса, унинг учун эволюция натижасида кутилаётган истиқбол бўлмайди».

Бир-бирлари билан ўзаро алоқа одамлар билангина чекланаётгани йўқ: маданиятлар, цивилизациялар мулоқоти давом этмоқда. Зотан, биз бугун турли маданиятлар ва цивилизацияларнинг ютуқларини бутун башарият бойлигига айлантиришга ёрдам берадиган ана шундай мулоқот олиб боришни ўрганишимиз кераклигини билиб олдик.

Ниҳоят О. Тоффлер айтган яна бир фикрни келтириб ўтамиз: «...Биз маданият ҳар қачонгидан ҳам каттароқ аҳамиятга эга бўладиган даврга қадам қўймоқдамиз. Маданият қандайдир тошдек қотиб қолган нарса эмас, бу — биз ҳар куни янгитдан яратаётган нарсадир. «Учинчи тўлқин» (индустриядан кейинги жамият — авт.) ўзида кўпгина маданиятларни мужассамлаштиради ва бу янги ахлоқ учун негиз бўлади. Балки, бу одамларнинг ўзаро ҳамжиҳатликлари учун, одамлар ўртасидаги муносабатларда янги маънавий қадриятларни шакллантириш учун чинакам негиз бўлар».

17. ЗАМОНАМИЗНИНГ ОЛАМШУМУЛ МУАММОЛАРИ

Оламшумул муаммолар нима? Асримизнинг иккинчи ярмида башарият бир гуруҳ муаммоларга дуч келдики, бундан буёнги ижтимоий тараққиёт, цивилизациянинг тақдири кўп жиҳатдан ана шу муаммоларнинг ҳал этилишига боғлиқдир. Бу муаммолар глобал (лотинча «глобус» — Ер, Ер курраси маъносини билдиради) деган ном олган. Бу муаммолар жумласига биринчи навбатда: янги жаҳон уруши хавфининг олдини олиш, экологик бўҳрон (кризис) ва унинг оқибатларини бартараф этиш, Ғарбдаги ривожланган мамлакатлар билан «учинчи дунё» деб аталувчи мамлакатлар иқтисодий тараққиёт даражаси ўртасидаги жуда катта тафовутни қисқартириш, ер юзида демографик вазиятни барқарор қилиш муаммолари киради. Кейинги ўн йилликларда соғлиқни сақлаш ва СПИД ҳамда гиёҳвандлик тарқалишининг олдини олиш, маданий ва ахлоқий қадриятларни қайта тиклаш, халқаро терроризмга қарши кураш муаммолари ҳам тобора катта аҳамият касб этмоқда.

Аммо, энг муҳими, ана шу муаммоларнинг тўла рўйхатини келтириш эмас, балки уларнинг келиб чиқиш сабабларини, характерини англаш ҳамда бу муаммоларни ҳал этишнинг самарали йўллари ва усулларини аниқлашдир.

Олимлар глобал муаммолар вужудга келишининг сабаблари ҳақида мулоҳаза юритар эканлар, аввало, одамларнинг вужудга келган оламшумул бирлигига эътиборни қаратмоқдалар. Олдинги параграфдан сизлар замонавий дунёнинг яхлитлиги нимада намоён бўлаётганини билиб олгансиз. Яна бир бор эслатиб ўтамизки, бу яхлитликни, аввало, чуқур иқтисодий алоқалар, кучайиб бораётган сиёсий, маданий мулоқотлар, оммавий ахборотнинг энг янги воситалари таъминлайди. Ер курраси инсониятнинг яхлит уйига айланаётган ана шу шароитда кўпгина зиддиятлар, келишмовчиликлар, муаммолар тор доирадан чиқиб глобал, оламшумул тус олиши мумкин.

Аммо гап фақат шундагина эмас. Инсоннинг фаол ўзгартирувчилик фаолиятининг яратувчилик ва бузғунчилик қудрати ҳамда оқибатларини эндиликда табиатнинг энг даҳшатли кучлари билан қиёслаш мумкин. Шу маънода академик Н. Вернадский инсониятнинг табиатга таъсирини геологик кучларга қиёслаган эди. Айни вақтда башарият қудратли ишлаб чиқарувчи кучларни вужудга келтириб, уларни ҳамиша ҳам ўзининг оқилона назорати остига қўя олмаяпти. Инсониятнинг ижтимоий ташкилий даражаси, сиёсий тафаккури ва экологик онги, унинг маънавий-ахлоқий йўналишлари замон талабларидан ҳали анча узоқ.

Глобал муаммолар ўзаро боғлангандир. Масалан, экологик ва иқтисодий масалаларнинг ҳал этилиши бир-бири билан жуда боғлиқ, «учинчи дунё» мамлакатларида иқтисодий қолоқлик билан аҳоли сонининг кескин ўсиши ўртасида ўзвий алоқадорлик бор. Қуролланиш пойгасининг экологик ва иқтисодий муаммолар кескинлашувига таъсири ҳаммага равшан.

Экологик бўҳрон (кризис) хавфи. Инсон хўжалик фаолияти кўламларининг ўсиши, фан-техника революциясининг барқ уриб ривожланиши инсоннинг табиатга салбий таъсирини кучайтирди, Ер юзида экологик мувозанатнинг бузилишига олиб келди.

Табиий ресурсларни моддий ишлаб чиқариш соҳасида истеъмол қилиш ортиб бормоқда. Иккинчи жаҳон урушидан кейинги 40 йил ичида фойдаланилган минерал хомашё миқдори инсониятнинг бундан илгариги бутун тарихи мобайнида истеъмол қилинганига тенг бўлди. Кўмир, нефть, газ, темир, мис ва бошқа маъданлар, металлар ва ҳоказолар захираси тикланмайди, зотан улар, олимларнинг ҳисоб-китобларига қараганда, бир неча ўн йилдан кейин тугаб қолади.

Юзаки қараганда, доимо қайта тикланаётгандек туюладиган ўрмон ресурслари ҳам аслида камайиб бораётир. Жаҳон миқёсида ўрмонларда дарахт кесиш ёғоч-тахта тайёрлашдан 13 баравар кўп бўлаётир. Ер юзида кислород етказиб бераётган ўрмонзорлар майдони йил сайин камайиб бораётир. Ғарбдаги барча мамлакатларда ҳаётнинг асосий замини — тупроқ бузилмоқда. Ер куррасида 300 йил мобайнида бир сантиметр қора тупроқ қатлами ҳосил бўлаётган бир пайтда ҳозир ҳар уч йилда бир сантиметр тупроқ таркиби бузилаётир.

Кейинги ўн йилликларда Ер юзининг тобора ифлосланиб бораётганлиги унинг табиий ресурсларидан шафқатсизларча фойдаланишга қараганда ҳам хавфлироқдир. Денгизлардаги конлардан нефть қазиб олиш кенгайиб бораётганлиги оқибатида жаҳон океанининг ифлосланиши давом этмоқда. Ниҳоятда катта нефть доғлари океандаги жонзотларни ҳалок қилмоқда. Океанга, шунингдек, миллионлаб тонна фосфор, қўрғошин, радиоактив чиқитлар ташланмоқда. АҚШнинг ўзида океанга 50 млн. тоннага яқин чиқит ташланмоқда. Ҳозир океаннинг ҳар бир квадрат километр сув сатҳига қуруқликдан ташланган 17 тонна турли чиқитлар тўғри келмоқда. Олимларнинг фикрича, океанда жонзотларнинг қирилиб кетиши планетамизнинг ҳалокатига олиб келиши мумкин.

(Боши ўтган сонларда).

Халқ таълими фидойилари

САРБОН

(ОЧЕРК)

Муҳарририятдан Насриддин Тошев тўғрисида материал ёзиш ҳақида топшириқ олиб, Бухорои-шариф сари йўл олдим. Қўҳна ва навқирон Бухоро хушфеъл, донишманд мўйсафид сингари бағрига олди. Ромитан билан Бухоро ўртаси 35-40 чақирим келар экан.

— Ромитан сўзининг маъноси нима? — деб сўрадим ҳамроҳим ноҳия халқ таълими услубхонаси мудири Тилов Файзиевдан. У (асли тарих фани ўқитувчиси) кулимсиради, сўнг Ромитаннинг тарихини айтиб берди.

— Сўғдиёна подшосининг гўзалликда тенгсиз қизи бўлиб, у шу қадар соҳибжамол эканки, таърифига сўз ожиз эмиш. Қиз тўсатдан оғир бетоб бўлиб, тирикчилигида ҳаловат қолмабди. Подшоҳ отаси етти иқлим табибларини чорлабди. Аммо ҳеч ким қизнинг дардига шифо тополмабди. Ниҳоят, тузалишидан умидини узган малика бир куни отасига:

— Отажон, қазоим етган кўринади. Рухсат берсангиз, ўлимим олдидан юртимизни бир айланиб келсам: ёруғ жаҳонга тўйиб ўлсам, армоним йўқ», — дебди.

Подшоҳ рози бўлибди. Малика қирқ канизаги билан саёҳатга чиқибди. Улар йўл юриб, йўл юрса ҳам мўл юриб, бир манзилга етиб келишибди. Қош қорайиб қолган экан. Кечаси шу ерда тунаб, эртасига саёҳатни давом эттиришга қарор қилишибди. Қаттиқ толиққан малика донг қотиб, ухлаб қолибди. У шу кунгача уйқу нималигини, ҳатто унутиб қўйган, тун буйи хасталикдан азоб чекар экан. Эрталаб булбул хонишидан уйғониб кетибди. Оппоқ нурафшон тонг отган экан. Субҳидамнинг шифобахш ҳавосидан баҳри дили очилибди. Шуниси қизиқки, малика ўзини буткул соғ-саломат ҳис қилган эмиш. Унинг тани дарддан фориғ бўлган экан. Қиз чапак чалиб, ўйинга тушибди. Булбулга жўр бўлиб куйлабди. Бу жой «ороми тан» экан, — деб қичқирибди қиз ўзида йўқ шодланиб. Шу воқеа сабаб бу маскан «Оромитан» —Ромитан» деб аталиб кетган экан.

Табиатан халқ оғзаки ижоди мени ўзига жалб этади. Бу хазина шу қадар ноёб ва қудратлики, ўз сеҳри билан дилларни абадул-абад мафтун этади. Имкониятдан фойдаланиб муштарийларимизга эшитганларимни илиндим. Ўйлайманки, бошқалари сингари бу ривоят ҳам қалбингиздан ўрин олади...

Ромитанлик қаҳрамонимни топиш осон бўлмади. Ноҳия кенгашида мажлисда экан. Мажлисларнинг қандай ўтиши ҳаммамизга маълум. Фурсат бор эди — Ромитанни кездим.

Ромитан ҳам жумҳуриятимиз ҳудудидаги ноҳиялардан сира фарқ қилмайди. Пастқам кўчалар, баланд-паст ҳовли-жойлар. Икки қаватли универсал дўкони, қўш қаватли боғча-яслилар ва ҳоказо. Суви шўр, чой ҳўплаганда номакоб ютгандай бўласан, киши. Бу ерда ҳам меҳнаткаш, куюнчак ва серҳаракат кишилар турмуш тирикчилиги билан банд. Уларга қараб туриб, буюк Пушкиннинг «Одамлар тақдири ҳар ерда бирдир» деган сатрини эслайман. Ростдан ҳам шундай. Қаерга бормайлик, одамлар мавжуд. Истак-майллари, ташвиш-ғамлари ҳам бир хил. Одамлар...

...Келганимни эшитган мудир, иш хонасида кутиб ўтирган экан. Насриддин Тошевни бутунлай бошқача тасаввур қилган эдим. Тасаввур ҳамиша ҳам тўғри чиқавермас экан. Насриддин ака ўртадан баландроқ, тўладан келган, яғриндор, оқ сочлари чеҳрасига файз бериб турган салобатли киши эди. Самимий боқишларию, сокин сўзлаши менга маъқул бўлди. Ниятимни эшитгач, дилкаш қиёфада жилмайди. Нигоҳлари мулойим тортиб, синчков назар билан боқди. Тушундим. У ўзининг портрети ва сермашаққат ҳаёти ҳақида ёза олишимга ишонинқирамади. Мўрт, тажрибасиз кўриндим, шекилли. Сезиб, турибман, кўнглини очиш қийин кечяпти. Мен ҳам энди ўзлигимдан кеча олмас эдим. Насриддин Тошев менинг учун кашф этилмаган орол ёки чўққи бўлиб турарди. Сирли орол тилсимоти ёки пурвиқор тоғлар оша кўкка бўй чўзган чўққи жозибадор сеҳри мени асир этган. Хаёлим, фикримни оҳанграбодек ўзига тортар эди.

Ниҳоят, унинг қалбига йўл топдим. Саволлар бера бошладим. Дардига шерик, фикрларига ҳамоҳанг фикр изладим, сирли, тилсимотли орол, пурвиқор чўққини забт этдим. Энди марра меники эди.

Оқ нилуфар гулидек кундуз сўниб борарди. Насриддин ака босиб ўтган йўл заҳматли ва азобга тўла. Отаси Тошпўлат амаки ўғлининг ўқимишли, билимдон киши бўлишини орзу қиларкан. Афсуски, Насриддин ака 12 ёшга тўлганида, отаси вафот этибди. Онаси эса олдинроқ дунёдан ўтган.

— Синглим иккимизнинг кўрмаган ёмон кунимиз қолмади. Сағирлик қурсин, болалик йилларимиз аламли ўтди. Марҳум отам истаги йўлимни ёритувчи машъал бўлди. Қийналиб бўлса-да, ўқидим. Отам орзуси ушалди. Олийгоҳни ҳам битирдим, риёзиёт фани ўқитувчиси бўлиб етишдим, — дейди у оғир хўрсиниб, сўнг эса давом этди:

— Собиқ Галаосиё ноҳия халқ маорифи бўлими мудири Ёдгор Комиловдан бир умр миннатдорман. У киши бошимни силаб устозлик қилди. Йўлбошчи бўлиб йўл кўрсатди, мени элга қўшди.

Отаси ва устозини хотирларкан, Насриддин ака кўзларидан оқаётган селдек ёшларини тўхтата олмасди.

Мен бадиий асарлар ва кинодан жаҳонга машҳур саркардалар: Наполеон ва Кутузовнинг ёш боладек тўлиб йиғлаганларини биламан. Машҳур ўзбек артисти Шукур Бурҳоновнинг юм-юм эзилиб йиғлашлари ҳамон кўз ўнгимда (образда). Қаршимдаги нуроний қиёфали киши ҳам азиз кишиларини эслаб йиғларди. Айтишадики, кўнгли тоза одам очилиб, қаҳ-қаҳ уриб кулса, булутли кўк юзи қуёш нурларидан мунаввар бўлиб кетгандек бўлади. Агар эркак киши йиғласа, билингки, унинг қалби ҳам беғубор, тиниқ, чексиз осмон сингари кенгдир. Насриддин ака ростдан ҳам меҳридарё, кенг феълли, азамат инсон экан. Эшикдан кириб-чиқиб турган кишиларга разм соламан. Раҳбарнинг иши кўп. Киргани ишини битириб, рози қиёфада чиқиб турибди.

«Укажон, анави ишни бундай қилсангиз?!», «Синглим, бола тарбияси мушкул иш, ўйлаб кўрсангиз?!», «Қизим, майли, ҳужжатларни тайёрлайверинг» ва ҳоказо. Буларнинг сони кўп. Шулардан уч киши билан гаплашишни лозим топдим. Ҳамро Шукуров — Ленин номли мактабда директор экан. Кекса педагог. Кўп йиллар Насриддин Тошев билан бирга ишлашган. Тажрибали, ўз ҳамкасбларига нисбатан талабчан. Жиддий, камгап.

— Узоқ гапиришни жиним суймайди. Қисқа қилиб айтсам, Тошевга хос бўлган энг муҳим фазилат ҳалоллиги ва инсонийлигидир. Тошевдан ҳаммамиз хушмуомалаликни, камтаринликни ўрганишимиз жоиз. Ўзингиз биласиз, камтарин одам — улуғ бўлади. Тошев ҳам шундай. Ҳар бир кишининг кўнглига қараб муомала қилади. Дилини оғритмайди. Мулойимлик билан камчилигини кўрсатади, йўл-йўриқлар беради.

Жўра Бобокиров эса Улуғбек номли мактаб директори.

— Насриддин Тошев билан узоқ вақт бирга ишладик. Иш жараёнида ҳар хил гаплар бўлади. Мен бир воқеани айтиб берсам, дейман.

— Мактабимизда бир ўқитувчи бева қолган бўлиб, қарамоғида беш нафар фарзанди бор эди. Ўша кезларда унга жуда оғир эди, жамоада аёл тўғрисида «қолоқ, «интизомсиз», деган фикр пайдо бўлди. Ўз-ўзидан маълум, мажлис чақирдик. Аёлни ишдан бўшатиш масаласини кўндаланг қўйдик. Ҳамма якдиллик билан бу қарорни қўллаб-қувватлади. Яхши эсимда, ўшанда Тошев денгиз қирғоғида ўтирган донишманд сингари чуқур ўйга чўмган эди. «РайОНО мудири нима деркин», деб барчанинг саволомуз нигоҳи унга қадалган. Ниҳоят, у тилга кирди. Оддий, инсоний сўзларни айтди. Аммо бу сўзлари билан у денгиздаги кучли пўртанани босиб қўйгандек бўлди.

— Дўстларим, ишдан бўшатиш осон. Ўзингиз ўйлаб кўринг, қаерга боради? Жўжабирдай жон бўлса. Болаларини нима билан боқади? Келинг, яхшиси ўйлаб кўрайлик. Имконият берайлик. Ажаб эмас, хулосани ўзи чиқариб олса. Унга ҳозир осон тутмайлик, ёрдам қўлини чўзайлик, — деди.

Жўяли гап, албатта, барчага маъқул бўлади-да. Аёл жамоадан узр сўради. Камчиликларини тузатишга сўз берди. Кўп ўтмай у ўз сўзининг устидан чиқди. Бугунги кунда илғор ўқитувчилар қаторидан жой олди...

Халқ таълими бўлими ходими Лубат Мирзаева ҳам Насриддин ака тўғрисида миннатдор бўлиб сўзлади.

— Мен домланинг шогирдларидан бириман. Турмуш ўртоғим автомобиль ҳалокатида нобуд бўлди. Қизим Нилуфарга ўшанда ҳомиладор эдим. Оилани тебратиш, болага ҳам ота, ҳам оналик қилиш оғир бўлиб, дарсларга пухта тайёрланиш анча қийин кечганди. Яхшиямки, бахтимга домла бор экан, доно сўзларию кўмак, маслаҳатлари билан тиргак бўлдилар. Қизим Нилуфар 11 ёшга тўлди. Ҳозир ҳам турмушнинг бирор муаммосидан қийналиб, у кишига мурожаат қилсам, доимо маслаҳат бериб, йўл-йўриқ кўрсатадилар. Илоё, дунё тургунча турсинлар. Фарзандларининг роҳатини кўрсинлар, — дейди Лубатхон овози титраб.

Узоқ суҳбатлашиб, кеч бўлиб қолганини сезмай қолибмиз. Шом қуюла бошлаганди. Телефон жиринглади. Насриддин ака трубкани кўтарди. Рафиқаси экан. «Янго мулло»миз тожикча палов дамлаб, уйларига бизни таклиф қилибдилар. Насриддин ака, астойдил илтимос қилганларидан сўнг, Лубатхон билан у киши хонадонида меҳмон бўлдик. Бундан ташқари, қаҳрамоним оиласи мени қизиқтирмоқда эди. Домланинг умр йўлдоши Раҳима Маҳмудова ҳам педагог бўлиб, ҳозир кексалик гаштини сурмоқда. Жажжи болажонларнинг суюкли бувижони. Бежирим, оқила келинпошшоларнинг тежамли, режали маслаҳатгўйи, фикрдоши. Эллик ёшдан ошган аёл, бу қадар жозибадор бўлади деб ўйламаган-дим.

Хуллас, домла хонадони ҳавас қилса арзигулик эди. Шуниси ажойиб эдики, буларнинг хўжалик юритишидан кўпчилик ибрат олса бўлади. Домланинг ҳовлиси каттагина экан. Кенг хоналар оврупо ва шарқона безатилган. Рўзғорда сигир-бузоқ, қўйлар, паррандa, теплица, ҳатто асаларилар ҳам бор. Демак, сут-қатиқдан тортиб асалгача болаларнинг ризқу насибаси ўз хўжаликларидан чиқиб туради. Ўғиллар, келинлар, қизлар ва куёвлар Насриддин ака билан Раҳима опа хизматларига камарбаста бўлиб туришибди. Набираларнинг шодон кулгулари ўзгача файзли. Бува ва бувилари атрофида гиргиттон чуғурчиқлар чағир-чуғури жуда кўнгилли. Бу ер, гўё қуш бозорини эслатади. Пиру бадавлат ота-онанинг умр дарахти меваларидир булар... Етти нафар ўғил-қизнинг барчаси ўзидан тиниб-тинчиб кетишган. Уларни оёққа турғизгунча ўқитиб, уйли-жойли қилгунча Насриддин ака билан Раҳима опа озмунча меҳнат қилишмаган, дейсиз.

— Шукрки, болаларим эсли-ҳушли чиқишди. — Ҳаммасиям меҳнатсевар, оқибатли, — дейди миннатдор бўлиб Насриддин ака.

Бу хонадонда кўнглим ёзилди. Иссиқ сўз, иссиқ таом кўрдим. Раҳима янга Насриддин аканинг 60 ёшга кирганини гапирди.

— Фирқа идораларида турли лавозимларда, халқ таълимида узоқ йиллар меҳнат қилдилар. Қараб туриб раҳмим келади. Чарчаганлар. Энди дам олсалар бўларди, кўнмайдилар. Жиллақурса, пенсияга чиқиб, мактабдан 3-4 соат дарс олишлари мумкин. Халқ таълимидек катта карвонга бошчилик қилишнинг ўзи бўладими. Бунинг учун куч-қувват, асаб керак, — дейди куюниб.

Насриддин ака жилмайди:

— Кўрамиз, онаси, шошилманг, — деб қўйди оҳиста.

Оилавий альбомни кўриб, бу оила тўғрисида, Насриддин Тошев тўғрисида янада кўпроқ билиб олдим. Тилсиз, жонсиз сувратлар кўп воқеалар, одамлар ҳақида ҳикоя қиларди. Домланинг севимли шогирдларидан бири Тошкент давлат дорилфунуни доценти Раҳима Комилова, вазирликлардан бирида вазир муовини бўлиб ишлайдиган Акрам Нарзиевларнинг сувратлари ҳам альбомдан ўрин олган.

Ўзимча ўйлаб кетдим, домла ўтган умри мобайнида таълим берган шогирдларининг сони саноқсиз, балки, бутун катта бир армияни ташкил этса ҳам, ажаб эмас. Насриддин ака тўғрисида ёзмоқчи эдим. Ёздим ҳам. Кўнглимда барибир ушоқдеккина ғашлик қолди. Назаримда, мен у кишини яхши ўргана олмагандекман. Жавоҳир мисол яширин инсоний фазилатларини, қадриятларини тўла очиб беролмагандекман.

Ромитандан қайтарканман, дилим чароғон эканлигини ҳис этдим. Бунга сабаб Сўғдиёна маликасига шифобахш этган масканнинг ҳавосигина эмас, жонбахш этувчи кишилари ҳамдир. Насриддин ака оила аъзолари, Лубатхон ва унинг жингалак сочли қизи Нилуфар сиймоси кўз олдимдан кетмайди.

Мен Насриддин Тошевни катта карвонни эзгулик манзили томон бошлаб кетаётган сарбонга қиёсладим. Зеро, сарбоннинг ниятлари Ромитан тонглари каби оқ, ҳавосидек мусаффодир.

Шарофат ИСКАНДАР қизи.

РУҲШУНОС ШОИРАНИНГ ДАРСИ

Оҳангарондаги 12-мактабда руҳшунос шоира дарс ўтиши тўғрисида хабар тарқалгандаёқ ўқувчилар бу кунни сабрсизлик билан кутишганди. Мактабнинг яқиндагина қуриб битказилган янги муҳташам биносининг мажлислар залига барча юқори синф ўқувчилари, муаллимлар, ноҳия халқ таълими бўлимининг вакиллари, қишлоқ ёшлари жам бўлдилар.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ҳамда Ўзбекистон экстрасенслар уюшмаси аъзоси, руҳшунос Севара Вафо руҳият, инсон руҳининг мавжудлиги тўғрисида дарс бошлади. Ўқувчилар Севара Вафодан инсон руҳининг борлиги ва мавжудлиги, унинг инсон организмига таъсири, инсон одобининг шаклланишида айрим бадиий асарлар руҳиятининг тутган ўрни, ташқи олам ва инсон сезгиси, инсон онги ва ахлоқи ҳамда қадриятларимиз тўғрисида мароқли ҳикоялар тингладилар. Шунингдек, Севара Вафо ўзи яратган Алишер Навоий руҳиятига оид китобининг ҳозирги замон ёшлари учун катта аҳамиятга эга эканлиги борасидаги жуда қизиқ воқеалар билан таништирди. У ўқувчиларнинг саволларига жонли мисоллар билан жавоб қайтарди, ўз шеърларидан намуналар ўқиб берди.

Талайгина ўқувчиларни руҳий куч билан даволади.

Мўмин ҚАЮМОВ.

КЎРИК-ТАНЛОВ БЎЛИБ ЎТДИ

Тошкент шаҳри болалар боғчалари тарбиячиларининг кўрик-танлови жумҳурият Ўқитувчилар уйида бўлиб ўтди. Кўрик-танловда пойтахтдаги ўн бир боғчадан вакиллар қатнашди. Бу қизлар бўлиб ўтган ноҳия тарбиячилари кўрик-танловининг ғолибларидир.

Кўрик-танлов жажжилар концерти билан бошланди. Тантанани жумҳурият халқ таълими вазирининг муовини, Тошкент шаҳар халқ таълими бош бошқармасининг бошлиғи Ҳамидулла Қаюмович Йўлдошев табрик сўзи билан очди.

Тарбиячи қизлар берилган савол ва топшириқларга пухта, аниқ жавоб беришга уриниб кўришди. Айниқса, уларнинг жодугар кампир, Деҳқонбобо, Наврўзой сингари бадиий асар қаҳрамонлари образини талқин этишга уринишлари қизиқарли бўлди. Фрунзе ноҳиясидан Екатерина Климова ўз дугоналари билан қадимий рус лапари «Часгушка»ни ижро этишди, Октябрь ноҳиясидан Ҳалима Дўстмуҳамедова икки болакай тилидан боғчаларда кўплаб учраб турадиган камчилик ва нуқсонларни юмористик руҳда кўрсатишга муваффақ бўлди: Акмал Икромов ноҳясидан Шаҳноза Алимуҳамедованинг бийронлиги ва ҳозиржавоблиги кўпчиликка маъқул бўлди. Айниқса, Киров ноҳиясидан Татьяна Кимнинг жавоблари таҳсинга сазовордир.

Фурсатдан фойдаланиб, Ҳ. Қ. Йўлдошевдан:

— «Тарбиячи-92» кўрик-танловини ўтказишдан мақсад нима? Кўрик-танлов мактабгача тарбия муассасаларига нима беради? — деб сўрадим.

Ҳ. Қ. Йўлдошев: «Кўрик-танловини ўтказишдан мақсад, тарбиячиларнинг касб маҳоратини аниқлаш, улар орасидан ижодкор ва ташаббускорларини танлаб олиш, бундай эзгу касбга бўлган қизиқувчилар сонини ошириш, тарбиячининг ота-оналар ўртасида обрў-эътиборини кўтариш бўлса, бундан ташқари, кўрик-танлов бизга келгусида етук, билимдон боғча мудираларини кашф этишга ҳам имконият беради», деб жавоб берди.

Хулоса шу бўлдики, Тошкент шаҳрининг энг билимдон ва олижаноб тарбиячиси — Киров ноҳиясидан Татьяна Ким эканлиги маълум бўлди. 2-ўринни Октябрь ноҳиясидан Ҳалима Дўстмуҳамедова, 3-ўринни Ленин ноҳиясидан Светлана Ануфриевалар эгаллашди.

Ғолибларга Халқ таълими вазирлигининг фахрий ёрлиқлари ҳамда «Миконд» заводида тайёрланган ноёб биллур идишлар, бошқа эсдалик совғалари топширилди.

Мухбиримиз.

Суратларда: 1-ўрин олган Татьяна Ким, 2. ва 3-ўрин совриндорлари Ҳ. Дўстмуҳамедова ва С. Ануфриевалар.

Сураткаш А. ЧАПЛИГИНА.

Чучук сув табиатнинг энг камёб нарсасига айланиб қолди. Жуда кўп миқдордаги оқава сувлар, пестицид, ўғитлар, дизенфекция воситалари, симоб, мишяк, қўрғошин, рух дарёларга ва кўлларга тушмоқда. Мамлакатимизнинг ўзида ҳар йили таркибида миллионларча тонна зарарли модда бўлган тозаланмаган оқава сувлар дарёларга, кўлларга, сув омборларига тушмоқда. Рейн дарёсида жонзот деярли йўқолиб кетди. Дунай, Волга, Миссисипи, Буюк Америка кўллари ғоят ифлосланган. Мутахассисларнинг фикрича, Ер юзининг айрим минтақаларида барча касалликларнинг 80 фоизи сифатсиз сув истеъмол қилишдан келиб чиқмоқда.

Маълумки, одам овқатсиз беш ҳафта, сувсиз беш кун, ҳавосиз беш минут яшаши мумкин. Ваҳоланки, атмосфера ҳавосининг ифлосланиши аллақачоноқ йўл қўйиш мумкин бўлган даражадан анча ортиб кетган. Бир қанча йирик шаҳарлар атмосферасида карбонат ангидрид ва чанг XX асрнинг бошларидагига нисбатан неча ўн баравар ортиб кетди. АҚШ даги 115 млн. енгил автомобиль ана шу мамлакат ҳудудида барча табиий манбаълар ҳосил қиладиган кислородга қараганда икки баравар кўп кислородни ямлаб юбормоқда. АҚШда саноат, энергетика, транспорт ва бошқа соҳалар атмосферага чиқараётган зарарли моддаларнинг умумий ҳажми йилига 150 млн. тонна, МДҲда 100 млн. тоннадан кўп бўлаётир. МДҲдаги аҳолиси 50 мингдан ортиқ бўлган 102 та шаҳарда саломатлик учун зарарли моддаларнинг ҳавода тўпланиши медицина нормаларида белгиланганидан 10 баравар ва ундан зиёдроқ ортиб кетган.

Таркибида олтингугурт қўшоксиди ва азот оксиди бўлган кислота ёмғирлари ГФР ва Буюк Британиядаги иссиқлик электростанциялари ва заводлари фаолиятининг оқибатида вужудга келиб, Скандинавия мамлакатларига ҳам ёғмоқда. Кўллар ва ўрмонлар ҳалокатига сабаб бўлмоқда. Таркибида зарарли моддалар бўлган ва МДҲдан Ғарб мамлакатларига бораётган кислотали ёмғирларга қараганда Ғарбдан келаётган ана шундай ёмғирлар 9 баравар кўп бўлаётир. Чернобиль АЭС даги фалокат ҳозир дунёнинг 25 мамлакатида ишлаб турган атом электростанцияларида рўй бериши мумкин бўлган фалокат нақадар катта экологик хавф туғдиришини кўрсатди.

Рўзғордан чиқадиган ахлат: темир-жез чиқитлар, полиэтилен халтачалар, синтетик кир ювиш воситалари ва ҳоказолар ҳам жиддий муаммо туғдирмоқда.

Шаҳарлар теварагида кўкатларнинг уфуриб туриши, соф ҳаво йўқолиб бормоқда, дарёлар оқава сув арикларига айланмоқда, ҳамма жойда консерва банкалари, шиша синиқлари ва бошқа ахлатлар уюлиб ётади, йўлларнинг чеккалари ахлатхонага айлантирилган, корхоналарнинг ҳовлиларида ахлатлар уйилиб ётибди, табиат ночор аҳволга тушиб қолган — саноатлашган дунёда хўжаликни фаросатсизларча юритиш ана шундай манзарани вужудга келтирди.

Фан-техника тараққиёти ва экологик муқобилият. Хўш, нима қилиш керак?. Бу саволга жавоб бериш учун ўйлаб кўриш зарур: фан-техника тараққиётининг ўзи табиий муҳитнинг бузилишига сабаб бўлаётирми ёки унинг салбий таъсирини фан ва техника ютуқларидан фойдаланиш усуллари, ижтимоий тартиблар келтириб чиқараётирми? Тарихий тажриба шуни кўрсатдики, фақат шахсий, хусусий, алоҳида гуруҳлар манфаатларини кўзда тутадиган хўжалик фаолияти табиатга ҳалокатли таъсир кўрсатаётир. Бизнинг мамлакатимизда соғлом табиий муҳитдагина нормал ривожланиши мумкин бўлган жамият манфаатларига фақат ўзининг тор манфаатларини кўзловчи соҳалар, тармоқлар ва идораларнинг манфаатлари зид келиб қолди. Тажриба шуни ҳам кўрсатдики, жамият хусусий манфаатларнинг салбий таъсирини чеклашга, ишлаб чиқариш билан табиат муносабатларини тартибга солувчи усулларни топишга қодирдир.

Экологик хатар олимлар ва жамоатчилик вакилларининг бир қисмида атроф-муҳит бузилишининг олдини олиш имкониятига ишончсизликни келтириб чиқарди. Шундан фан ва техникага қарши хулосалар, ишлаб чиқаришни тўхтатиб қўйиш талаблари ва ҳатто табиат софлигига сажда қилиш туйғулари келиб чиқмоқда. Бундай кайфиятлар ниҳоятда зарур маҳсулотларни (масалан, дори-дармонларни) ишлаб чиқарувчи бир қатор корхоналарни ёпиб қўйиш, атом электростанциялари ишини тўхтатиб қўйиш ва шу сингари талабаларда намоён бўлмоқда.

Экологик бўҳрондан чиқишнинг ҳақиқий истиқболи — инсон ишлаб чиқариш фаолиятини, унинг турмуш тарзини, унинг онгини ўзгартиришдадир. Фан-техника тараққиёти табиат учун «ортиқча юк» бўлибгина қолмай, энг илғор технологиялар орқали салбий таъсирларнинг олдини олиш воситаларини ҳам вужудга келтиради, экологик жиҳатдан соф ишлаб чиқариш имкониятини яратади. Технология цивилизацияси жамиятнинг моҳиятини ўзгартириш, унга табиатни муҳофаза қилиш тусини бериш заруратинигина эмас, балки имкониятини ҳам юзага чиқаради.

Бундай ривожланишнинг йўналишларидан бири — чиқитсиз ишлаб чиқаришни вужудга келтиришдир. Фан ютуқларидан фойдаланиб, технология тараққиёти шу тарзда ташкил этилиши мумкинки, бунда ишлаб чиқариш чиқитлари атроф-муҳитни ифлослаштирмайди, балки бу чиқитлар иккиламчи хомашё сифатида яна ишлаб чиқариш занжирига уланади. Бу жиҳатдан табиатнинг ўзи намуна кўрсатмоқда: ҳайвонлардан чиқадиган карбонат газини ўсимликлар ҳазм қилиб, ҳайвонларнинг нафас олиши учун зарур кислород ажратиб беради.

Бирламчи хомашё оқибат натижада тамоман маҳсулотнинг у ёки бу турига айланадиган ишлаб чиқариш чиқитсиз деб ҳисобланади. Ҳозирги замон саноати бирламчи хомашёнинг 98 фоизини чиқитга айлантираётганлиги ҳисобга олинадиган бўлса, чиқитсиз ишлаб чиқаришни вужудга келтириш вазифасининг нақадар мураккаб ва улуғвор эканлиги маълум бўлади.

Ҳисоб-китоблар шуни кўрсатадики, иссиқлик энергетикаси, кон қазиб чиқариш, кокс-химия тармоқлари чиқитларининг 80 фоизи ишга яроқлидир. Бунда ана шу чиқитлардан олинадиган маҳсулот сифат жиҳатидан кўпинча бирламчи хомашёдан тайёрланган маҳсулотлардан устун бўлади. Масалан, иссиқлик электростанцияларидаги кулдан фойдаланиб тайёрланадиган газ-бетоннинг мустаҳкамлиги қурилиш панеллари ва блокларига нисбатан тахминан икки баравар ортиқдир.

Табиатни тиклаш тармоқларини (ўрмон, сув, балиқ хўжалиги ва ҳоказо) ривожлантириш катта аҳамиятга эга. Бизнинг мамлакатимиз ўрмонни тиклаш ишларининг ҳажми бўйича дунёда олдинги ўринлардан бирини эгаллайди.

Табиатга «тазйиқ»нинг кучайиши моддий бойликларни ва энергияни тежайдиган технологиялар аҳамиятини, захираларни тежашнинг барча турлари аҳамиятини маълум даражада пасайтиради. Нима учун шундай эканлигини ўйлаб кўринг.

Ёқилғи билан ишлайдиган атом ва гидроэлектростанцияларга нисбатан муқобил бўлган энергия манбаларининг айрим экологик жиҳатдан соф манбалари — қуёш, шамол, тўлқин, геотермал манбалар энергиясидан амалда фойдаланиш усуллари қидирилмоқда.

Экологик вазият табиий муҳитга аралашув билан боғланган ҳар қандай фаолият оқибатларига баҳо бериш заруратини келтириб чиқармоқда. Амалга жорий қилинажак барча техник лойиҳаларни экологик текширишдан ўтказиш заруриятга айланган.

Замонавий илм-фан инсон, башарият ва атроф-муҳитни яхлит тизим деб билади. Атоқли рус олими В. И. Вернадский биосфера ривожланиши учун масъулиятни инсон онгли равишда ўз зиммасига олишига тўғри келади, деб ёзган эди. Илмий тафаккур билан бошқариладиган ва инсоният яшайдиган муҳитни В. И. Вернадский ноосфера деб атаган эди. Биосфераниг ноосферага ўтиши — инсоният жамияти ривожланишида сифат жиҳатидан янги босқичдир. Бу цивилизация ривожланишининг зарурий шартидир.

(Давоми бор).

(Боши 1-бетда).

ИХТИРО ВА КАШФИЁТЛАР

Мослама юзасига 3 та савол ёзилган бўлиб, улардан ҳар бирининг рўпарасига иккитадан — биттаси тўғри, биттаси нотўғри жавоб битилган. Жавоблар олдида 1 ва 2 рақами ёзилган. Ўқувчи учала саволни ўқиб, жавобларни танлайди. Шунда уч хонали — 121, 222, 111, 112, 221 каби сонлардан бири чиқади. Табло остида эса шу сонлар ёзилган. Ўқувчи ўзи чиқарган сонга таёқчани теккизса, таблода автоматик тарзда ҳаққоний баҳо пайдо бўлади. Бунда масала хатосиз ишланса — «5», битта хатога «4», иккита хатога «3» ва ҳоказо баҳолар қўйилади. «Компьютер»даги вариантларни, савол-жавобларни тезда бошқасига алмаштирса, уларни исталганча мураккаблаштирса бўлади.

Муаллимлар олиб келган «Табиат ва меҳнат календари» ҳам хийла мураккаб қурилма бўлиб, электрлаштирилган. Бу қурилма орқали ўқувчилар меҳнат куни, йил фасллари ва об-ҳавони аниқлайдилар. Шунингдек, уларнинг белгиларини ҳам хатосиз чиқариб беришлари мумкин.

Бу қўлланманинг яна бир аҳамиятли томони — уни тайёрлаш учун кўп маблағ ҳамда вақт талаб қилинмайди. Озгина ақлни ишлатиб, меҳнатдан эринмасангиз бас. Унга кетадиган материаллар эса ҳар қандай мактабда ҳам чиқит сифатида бор.

Тошкент ноҳиясидаги 22-ўрта мактаб ўқитувчилари Миржалил Соатов ва Лутфилла Қосимов тайёрлаган видеоэпидиаскоп ҳамда тўрт тактли ички ёнар двигателининг электрлаштирилган макети бир қарашда анчагина мураккаб кўриниши мумкин. Лекин улар ниҳоятда моҳирлик билан, соддагина қурилган. Масалан, видеоэпидиаскопни тайёрлаш учун эски нарх бўйича 2,5 минг сўм кетган. Унга тайёр аппаратуралар: 2 та камера, видеоусилитель, тасвирни ростлагичлар, камералар иш тартибини бошқариш пульти, видеочастотали усилитель уланган. Бу ўқув телекомплексига 20 тагача телевизорни қўйиб кўриш мумкин. Унда пульт ёнига контроль телевизор ҳам ўрнатилган. Хуллас, бу қурилмани мактаб телемаркази, кабелли телевидение деб номласа ҳам бўлади. Бизнингча, агар имконият кўтарса, бундай телемарказнинг ҳамма мактабда ҳам бўлгани маъқул. Ундан барча дарсларда унумли фойдаланса бўлади. Муаллифларнинг айтишларича, қурилма 1982 йилда ясалган, лекин унга ҳанузгача харидор чиқмаяпти. Нима ҳам дердик, буни мактаблар моддий имкониятларининг чекланганлиги ёки телемарказнинг нечоғли зарур эканлигини тушунмаслик оқибатига йўйиш мумкин. Европа томонлардаги жуда кўп ўқув даргоҳларида эса ана шундай телемарказлар ишлаб турибди. Уни олий маълумотли муҳандис бошқаради.

Дарвоқе, кўргазмага қўйилган ушбу ноёб қурилмага кўпгина томошабинлар, айниқса, ўқитувчилар ишқибоз бўлишди. Улардан айримлари ҳатто ўз мактабларида мавжуд аппаратуралардан шартнома асосида телемарказ қурдиришга рози эканликларини айтишди.

Муаллифлар яратган мўъжазгина ички ёнар двигателининг модели ҳам таҳсинга лойиқ. Бу модель орқали болалар тўрт тактли двигателнинг ишлаш тартибини осонгина ўрганиб оладилар. Ундан физика ва автомобилчиликка оид дарсларда фойдаланиш мумкин.

Термиз ноҳиясидаги ҳунар-техника билим юрти ўқитувчиси Кўчкин Холмуродов кўргазмага 12 та асбоб олиб келибди. Улардан бири «Индуктивликнинг пасайиши» деб аталади. Асбоб жуда оддий ясалган. Яъни битта тахта тагликка трансформатор, лампочка ва мурват ўрнатилган бўлиб, улар бир-бирига уланган. Мурват орқали трансформаторнинг индуктивлиги пасайтирилса, лампочканинг ёруғлиги кучаяди.

«Кўчма экран» номли асбоб эса ёруғ хонада ҳам фойдаланиш учун мўлжалланган. У фильмоскоп вазифасини бажаради. Бу экранга унинг ичидан нур тасвир туширилади. Мазкур асбоб узоқдан туриб бошқарилади, уни синфдан-синфга кўчириб юриш ҳам осон.

Навбатдаги мослама «Шамол электростанцияси» деб аталади. Буни ясаш учун муаллиф битта тагликка миллиамперметр, ўзгарувчан генератор ва пластмасса паррак ўрнатган. Шамол парракни айлантирса, ток ҳосил бўлади ва уни амперметр орқали кўриш мумкин. Бундай қурилмалардан, одатда, тоғ ва чўл минтақаларида фойдаланилади.

Қарши шаҳридаги 3-ўрта мактабнинг меҳнат ва ижтимоий фойдали меҳнат ўқитувчиси Рашид Мажидов намойиш этаётган қатор ихтиро ва кашфиётлар, айниқса, кўпгина вазирликлар, корхона ва ташкилот вакилларининг эътиборини тортди. У яратган ип йигирув мосламасидан ижтимоий фойдали меҳнат машғулотларида, уйда ва кичик корхоналарда фойдаланиш мумкин. Бу дастгоҳ ихчам ясалган бўлиб, уни тайёрлаш учун атиги битта 12 вольтли двигатель, мурват ва ўқ кетган, холос. Унда соатига ўртача 2 кг. жунни йигириш мумкин. Мосламанинг яна афзаллик томонларидан бири — хавфсизлиги ва ишлатилганда чанг чиқармаслигидир. Уни тўқувчининг маҳоратига қараб 4 хил тезликда айлантирса бўлади. Ушбу дастгоҳни тайёрлаш учун меҳнатни ҳам қўшиб ҳисоблаганда, 100 сўм сарфланган. Лекин харидорлар уни 500 сўмга сотиб олиш мумкинлигини айтишяпти. Мосламани ҳозирча 4 та ташкилот саноат йўли билан кўпайтиришга рози бўлди.

Шунингдек, Сурхондарё вилояти Қумқўрғон ноҳиясидаги 38-мактабнинг физика ўқитувчиси Абдурашид Қодиров яратган «Ким кўп билади» синов кутиси, билимни баҳоловчи овозли компьютер, шу вилоятнинг Шўрчи ноҳиясидаги 42-мактаб инглиз тили ўқитувчиси Абдумажид Абдурашидов тайёрлаган «Алифбо»ни ўрганиш», «Ҳарф бирикмалари», «Фонетик ёрдам тарқатма материаллари» каби кўргазмали қуроллар, Андижон вилояти Избоскан ноҳиясидаги 19-мактаб тасвирий санъат муаллими Ортиғали Парпиев кашф этган «Ранглар жилоси» номли мослама ҳам кўрик-кўргазмада намойиш этиляпти. Таълим мазмунини янада жонлантириш, ўқитувчининг қўлидан яна нималар келиши мумкинлигини кўрсатиш мақсадида тайёрланган ўқув-кўргазмали воситаларни томоша қилган кишилар кўрикда иштирок этаётган муаллимларга офарин айтишяпти.

* * *

Куни кеча Халқ хўжалиги ютуқлари кўргазмасининг мажлислар залида кўрик якунига бағишланган йиғилиш ўтказилди. Унда Ўзбекистон халқ таълими вазири Жўра Ғаниевич Йўлдошев қисқача нутқ сўзлади. Нотиқ тингловчилар эътиборини кўрик-кўргазманинг асл моҳияти, мақсади, аҳамияти ва ундан эришилаётган салмоқли натижаларга қаратди.

Шундан сўнг ғолибларга аталган туҳфалар тантанали равишда топширилди. Улар асосан Халқ таълими вазирлиги ҳамда Халқ хўжалиги ютуқлари кўргазмасининг дипломлари, «Ўқитувчи-ихтирочи» кўкрак нишони ва кўрик-кўргазмада иштирок этганини англатувчи медаллардан иборат. Ўзбекистон Педагогика жамияти эса фанлар бўйича ғолиб деб топилган ҳар бир муаллимга унинг кўрикда эгаллаган ўрнига қараб 500 сўмдан 2 минг сўмгача бўлган миқдордаги пул мукофотларини берди.

Мухбиримиз.

А. МАМАДАМИНОВ суратлари.

ҲАР КУНИНГ БЎЛСИН НАВРЎЗ

Наврўз янги йилнинг бошланиши, Наврўз табиатнинг уйғониши, қишдан толиққан дунёнинг янгиланишидир. Яна Наврўз ҳазрати Одамнинг дунёга келган куни, Нуҳ пайғамбар кемасининг тўфондан халос бўлган куни, Юнус пайғамбарнинг балиқ қорнидан эсон-омон чиққан куни ва, ниҳоят, Муҳаммад пайғамбарнинг туғилган кунлари.

О, Наврўз! Сенга интиқ кўнгиллар йўлларингга қанчалик мунтазир бўлганини билсайдинг. Сен келишинг билан ҳамма жойда байрам шодиёнаси, бахт таронаси бошланиб кетди. Сулувлар юзида табассум. Олам болалар қийқириғига тўлиб кетган. Бу кунларда сахий Қуёш ҳам илиқ нурларини биздан дариғ тутмади.

Бу муқаддас кунни Низомий номидаги Тошкент давлат муаллимлар тайёрлаш олий илмгоҳининг ўзбек ва қозоқ филологияси куллиёти талабалари қучоқ очиб, катта тайёргарликлар билан кутиб олдилар.

Талабаларнинг Бобур номли боғда ўтказган байрам тантанаси томошабинлар қалбига баҳор кайфиятини, Наврўз шодиёнасини олиб кирди. Куллиёт раҳбари Низомиддин Маҳмудов тантанани очар экан, Наврўзни Шарқнинг янгиланиш, покланиш куни деб атади. Наврўз ҳақида, унинг тарихи, уни йиллар давомида топталиб келиши бизнинг катта фожиамиз эканлигини таъкидлаб ўтди. Тантанани куллиёт талабалари Ойбек Алиев ва Гулбаҳор Ашуровалар олиб бордилар.

Тантанада олий илмгоҳ раҳбари Комил Юсупов ҳам сўзга чиқиб, Наврўзнинг порлоқ келажаги ҳақида гапирди, куллиёт талаба ва ўқитувчиларини бу улуғ айём билан муборакбод этди. Куллиёт талабалари томонидан ижро этилган Наврўзни тараннум этувчи дилрабо қўшиқлар ҳамманинг руҳига кўтаринки кайфият бағишлади. Айниқса, рус бўлимлари талабаларининг чиқиши барчани ҳайратда қолдирди. Ўзбекча кийинган рус йигит-қизлари ижросида томошабинлар «Карима кўйлак кияди» қўшиғини тингладилар. Куллиёт қизлари тайёрлаган тўй саҳнаси барчанинг олқишига сазовор бўлди. Гуландон Йўлдошева куйлаган «Келин салом», «Ёр-ёр» ўзимиздан, ўзлигимиздан фахрланиш ҳиссини уйғотди.

Байрам тантанасида «Ширинжон» дастаси ўзининг шўх рақслари билан иштирок этди. Қозоқ талабалари ижро этган куй ва рақслар ҳам Наврўз ҳақида бўлди. Хуллас, талабаларнинг Наврўз шодиёнаси бу билан ниҳоясига етмади, байрам эртасига талабалар ётоқхонасида давом этди.

С. ХОЛДОРОВА,
Низомий номидаги муаллимлар тайёрлаш олий илмгоҳи ўзбек филологияси куллиётининг V курс талабаси.

ИҚТИСОДИЙ БИЛИМГА МУҲТОЖМИЗ

Мен касбим бўйича иқтисодчи эмасман, бўлажак тарбиячи-муаллимаман, лекин иқтисод билан боғлиқ ўрта мактаб таълими борасида ўз фикр-мулоҳазаларим билан ўртоқлашмоқчиман.

Жамиятда яшаш учун инсон барча дунёвий билимлар қаторида иқтисодий билимга ҳам муҳтожлигини сезиши табиий. Биз шу пайтгача ўрта таълим мактабларида бу масалага эътиборни қаратмадик. Назаримда, бугунги кун қийинчиликлари сабабларидан бири ҳам шунда бўлса керак.

Эндиликда ўрта таълим мактабларида «Иқтисодий билим асослари» ёки «Иқтисодиёт» деган дарслар ўқув дастурларига киритилиши мақсадга мувофиқ.

Яна бир таклиф: ҳар бир ўқитувчининг иш ҳақи у томонидан бажариладиган ишнинг пировард натижаси (ўқувчиларнинг билим савияси, жумҳурият, вилоят олимпиадаларида ўрин олиши) билан белгиланса. Менимча, ана шундагина ёш авлод ичидан ҳақиқий билимли, иқтисодий тил билан айтганда, «ишбилармон», «уддабурон» ёшлар кўпайса, ажаб эмас.

Мавлуда ХУДОЁРОВА,
Самарқанд давлат дорилфунуни сиртқи V курс талабаси.

ҚУТЛОВ

Маърифат байрами — «Ўқитувчи-92» кўригида ноёб дарс санъатини яратиб, муаллимлик маҳорати ила юксак ғолибликка сазовор бўлган мухтарам касбдошим, азиз укажоним — Шаҳрисабз шаҳридаги Амир Темур номли мактабнинг олий тоифадаги ўзбек тили ва адабиёти ўқитувчиси Яшнар АВЛОҚУЛОВни чин қалбимдан қутлайман. Муаллимлик истеъдодингиз гуллаб-яшнасин, халқимиз истиқболи йўлида ҳормай-толмай меҳнат қилаверинг, омад Сизга ёр бўлсин!

Дилмурод ҚАҲҲОРОВ,
Косон ноҳиясидаги 13-мактабнинг олий тоифали ўқитувчиси.

АССАЛОМ, БАҲОР...

Халқимизнинг анъанавий байрами — Наврўз серфайз, нашъали кунларда бошланди. Зеро, худди шу кунларда насибамиз она-ерга сочилди. Мўл ҳосилга пойдевор қўйилди. Эрталаб кўклам юмушларига кексаларимиз оқ фотиҳа беришди.

Наврўз ва Самарқанд... Уларнинг иккаласи ҳам жуда қадимий ва муқаддасдир. Тарихий манбаларда Наврўз Самарқанд шаҳрида ҳам, унинг музофотларида ҳам ажойиб-ғаройиб шодиёналар билан байрам қилинган. Турли миллий таомлар тайёрланиб, халқ ранг-баранг кийимлар кийиб чиққан. Шу улуғ айём кунларида уй-жойларни тартибга келтириш, ариқ-зовурларни тозалаб қўйиш, дов-дарахтларни парвариш қилиш, манзарали ва мевали дарахтлар ўтқазиш — ҳамманинг бурчи бўлган.

Ободончилик тадбирлари тугагач, навбат хонандалар ва раққосаларга берилган. Аскиячилар авжга минган. Дорбозлар ўзларининг турли ҳунар-ўйинларини кўрсатган. Хуллас, шаҳарнинг ҳам, ноҳияларнинг ҳам майдон-хиёбонларида ўйин-кулгилар бўлган. Машъаллар нурида кечгача хурсандчиликлар давом этган.

Самарқанд вилояти ҳокими, Ўзбекистон Республикаси халқ депутати Пўлат Мажидович Абдураҳмонов Наврўзни ҳамда «Самарқандни қайта тиклаш» телемарофонини ўтказиш ҳақида қарор қабул қилганди. Унда юқорида тилга олинган расм-русумларни, удумларни, унутилиб юборилган ажойиб-ғаройиб халқ севган ишларни қайта тиклаш ҳақида маслаҳатлар берилган ва тадбирлар белгиланганди.

Жумладан, қарорда шундай сатрларни ўқиш мумкин: «Эзгу ниятларни улуғловчи, онгимизга пурҳикмат ақидаларни сингдирувчи ана шундай анъаналаримиз, миллий байрамларимиз қайта тиклансин, қадриятларимизга ҳурмат билан қаралсин ва улар халқимизнинг ҳимоясига олинсин. Бу ишлар қадр-қиммат топиб бораверсин...»

Рамазоннинг биринчи кунида вилоятнинг бош масжиди Хўжа Зудмуродда катта намоз ўқилди. Шу куни бошқа муслим ва муслималар билан бирга вилоят ҳокими Пўлат Абдураҳмонов ҳам ҳозир бўлди.

Ҳоким диндорлар билан учрашиб, уларни Рамазон ойи бошланиши билан муборакбод этди. У диндорларга мурожаат қилиб, ёшларни камолга етказишда бош-қош бўлиш, ҳозирги ғоят қийин шароитда ақл-идрок билан ишлаш, ҳар қандай бемаъни кишилар ташвиқотига берилмай, халқимиз орасида барқарорликни таъминлаш зарурлиги ҳаёт-мамотимиз омили эканлигини таъкидлади.

Ҳоким диндорларни раҳм-шафқат кўрсатишга чақирди. «Рамазон кунлари ва Наврўз байрамида — деди у, — вилоят аҳолисини озиқ-овқат билан таъминлаш ишида қаттиқ тартиб-интизом ўрнатилади, ҳар бир нарса ра самади билан берилишига риоя қилинади. Бу ишимизга ҳамма комил-ишонч билан қарашини илтимос қиламан».

Наврўз шодиёналарига болалар, талабалар ҳар жиҳатдан уюшқоқлик билан киришган эканлар. Улар қадимий халқ қадриятларини тиклашда ижобий ишлар қилаётганликларини намоён этдилар. Шу йилнинг бошида «Санъат байрами» кўрик-танлови ва музика ҳафталикларини қайта тиклаш» ҳақида Ўзбекистон халқ таълими вазирининг махсус буйруғи эълон қилинганлиги айни муддао бўлди.

Худди шу кунларда Олий ва ўрта махсус ўқув даргоҳларида, ҳунар-техника билим юртларида, мактабларда ва болалар муассасаларида Наврўзга бағишланган кўрик-танловлар ўтказилди.

Шу қаторда Охунбобоев номли вилоят ўқувчилар қасрида ҳам, Самарқанд, Каттақўрғон, Оқтош шаҳарларида ҳам, вилоятнинг барча ноҳияларида ҳам самарали ишлар олиб борилаётганлиги ҳаммани қувонтирди. Фольклор халқ ансамбллари, қўғирчоқ театрлари, драма тўгараклари, халқ бадиий ўймакорлик санъати, рассомлик, ҳайкалтарошлик, сураткашлик ишларининг мухлислари тобора кўпайиб бораётганлиги қадриятларимизнинг тикланишидан далолат бериб турибди.

Хуллас, улуғ айём Наврўз оммавий тус олди. Наврўзнинг тантаналарини янада қувончли қилиш учун вилоят аҳли кунни тунга улаб меҳнат қилди. Қўқон аравалари, туялар, зотли отлар марши, дорбозлар учун қулай жой танланди, қизиқчилар группасининг айтишувлари, хуллас, халқ ёдидан кўтарилган, аммо одамларнинг қувончига қувонч улашадиган ўйинлар, касб-корларни тиклаш ҳақида ўйлаш ва уларни шу улуғ айём тантаналарида намойиш қилдиришга бел боғлашлик ўз самарасини берди.

Жаҳонни ҳайратда қолдирган Самарқанднинг обидалари байрам либосига бурканди. Уларнинг пештоқида хилпираб турган Ўзбекистон Республикаси байроғи ёнида қуйидаги сўзларни ҳамон ўқиш мумкин: «Ассалом, баҳор, марҳабо, Наврўз!»...

З. БАҲРИЕВ,
ўз мухбиримиз.

МАВЗУЛАР ЎЗГАРТИРИЛСА...

Устозимиз Йўлдош Абдуллаев томонидан ёзилган 4—8-синфлар учун «Диктантлар тўплами» китоби узоқ йиллар ўқитувчи ва ўқувчиларга хизмат қилди. Ўқувчиларнинг саводхонлигини оширишда методик қўлланма сифатида ишлатилди. Аммо ҳозирги давр шароитида китобдаги кўпгина мавзулар талабга жавоб бермай қолди.

Мен 27 йилдан бери ўзбек тили ва адабиёти фанидан дарс бериб келаман. Кўпгина дарсларимда диктант матнларини «Қалила ва Димна», Алишер Навоийнинг «Ҳайратул-аброр», «Маҳбубул қулуб» асарлари ва бошқалардан фойдаланаман.

Ўқувчиларга айрим мавзуларни тушунтирганимизда, тўғриси, уялиб қоламиз.

Фикрлар инобатга олиниб, «Диктантлар тўплами»даги қуйидаги мавзулар ўзгартирилса, яхши бўларди:

4-синфдан: «Пионер бўлдик», «Ленин ҳақидаги хотиралардан», «Калинин Ўзбекистонда», «Олий коммунистик анъана».

Таклиф ва мулоҳазалар

5-синфдан: «В. И. Ленин шанбаликда», «Ленин хонаси», «Республикамиз халқ маорифи», «Бизнинг дўстлигимиз», «Ленин Аллакаевка қишлоғида», «Ленин спортни севар эди».

6-синфдан: «Пионер галстуги», «Дастлабки қадам», «В. И. Ленин болаларни севар эди», «Фрунзечи командир», «Буюк доҳиймиз».

7-синфдан: «Тинчлик таянчи», «Буюк оғамиз».

8-синфдан: «Москва оқшоми», «Одамзод тарихи кўрмаган дўстлик», «Шонли пойтахт». Шунга ўхшаш кўпгина мавзулар ҳозирги давр талабига жавоб бера олмайди.

Мен жумҳуриятимиз Ўқув-методика марказидан шуни илтимос қилардимки, буюк Шарқ олимлари ва шоирлари фикрларидан парчалар олиб, «Диктантлар тўплами»га киритилса. Айниқса, Беҳбудий, Авлоний, А. Қодирий, Чўлпон, Фитрат, Сўфизода, Усмон Носир каби ўтмишда ноҳақ камситилган ёзувчиларимиз асарларидан «Диктантлар тўплами»га парчалар қўшилса, яна ҳам яхши бўларди. Чунки ўқувчиларимиз бу ёзувчиларни яхши билмайдилар.

И. ВОҲИДОВ.
Бухоро вилояти Шофиркон ноҳиясидаги 21-мактаб ўқитувчиси.

КИТОБ ТОКЧАСИ

ЗАРУР ЛУҒАТ

Яқинда жумҳурият Қомуслар Бош таҳририяти яна бир китобни эски ўзбек ёзуви ва тилини ўрганувчиларга ҳадя этди. Бу Манзар Абдулҳайровнинг «1001 сўз» деб номланган луғатидир.

Китобнинг «Муқаддима» қисмида тузувчи-муаллиф ўтмишдаги бой маданий, маънавий меросимизни ўрганишда луғатнинг аҳамияти, арабча-форсча сўзларнинг ёзилишидаги мураккабликлар, ўтмиш ҳамда ҳозирги йилимиздаги грамматик тафовутлар хусусида фикр юритади. Араб ёзувида берилган матн ҳам ана шу мақсадга қаратилганлиги ғоят қувончлидир.

Дастурда муаллиф мингдан ортиқ сўзни араб алифбоси тартибида келтирганки, ундан ҳозирги ҳарфларни ифодаловчи товушлар, араб ҳарфларининг якка, сўз бошида, сўз ўртасида ва охирида ёзилиш шакллари билан яқиндан танишасиз, арабча ҳарфларнинг номланишидан воқиф бўласиз.

Маълумки, арабча-форсча, арабча-туркча сўзларнинг ёзилиши айрим ўринларда анча қийинчилик туғдириши табиий, чунки араб форс тилида учта се (се, сод, син), тўртта зол (зол, зе, зод, изғи), иккита ҳ (ҳойи ҳутти, ҳойи ҳавваз), иккита те (те, итқи) ҳарфлари мавжуд. Қўлланмада ана шу мураккабликлар ҳам ҳисобга олинган.

Янги луғат эски ўзбек ёзуви ва тилини ўрганувчи махсус курсларнинг тингловчилари, ўқитувчилар учунгина эмас, балки шу соҳага қизиқувчи кенг жамоатчилик учун ҳам муҳим дастур бўлиб хизмат қилиши жиҳатидан аҳамиятли ва қимматлидир.

Қ. МАЛИКОВ,
Наманган саноат-технология олий билимгоҳининг катта ўқитувчиси.

«ГАП ДЕСА ҚОП-ҚОП...»

Тошкент вилояти Янгийўл ноҳиясига қарашли Жамбул қишлоғида истиқомат қилувчилар кейинги йилларда бу нақлни тез-тез тилга оладиган бўлиб қолишди. Бунинг боиси битта, у ҳам бўлса қишлоқдаги эски мактаб янгиланишининг ичакдек чўзилаётганлигидир.

Биз мазкур муаммони ўрганиш мақсадида «Минг бор эшитгандан кўра...» нақлига амал қилиб, Янгийўл ноҳияси томон равона бўлдик. Ҳақиқатан ҳам, Жамбул номли 46-ўрта мактаб биноси лойиҳаси замон талабига жавоб бермас экан. Билим даргоҳининг асосий қисми 1929 йилда қурилган. Илм масканида бор-йўғи 10 та синф хонаси бор. Улар жуда тор. Шиплари кўчиб тушган. Шунга қарамай, у ерда 382 нафар ўқувчи икки сменада таҳсил олишади. Бунинг устига билим даргоҳи «аралаш» мактаб бўлиб, унда ўзбек, қозоқ, рус синфлари мавжуд. Ўқувчиларнинг спорт билан шуғулланишига ҳам ҳеч имконият йўқ.

Синф хоналарини иситиш учун Ангрендан келтирилган кўмир ҳам сифатсиз, тупроқ аралашган. Қишда мактаб ишчи-хизматчилари кўмир элашга жалб қилинади. Илм маскани ёнидан эса газ қувурлари ўтади. Бироқ мактаб ҳамда қишлоқ аҳолиси табиий газ билан таъминланмаган. Билмадик, бу машмашалар иш билмасликнинг оқибатими, лойиҳачиларнинг лоқайдлигими? Ё айб фақат маҳаллий раҳбарлардами?..

Мактаб ташкил этилгандан буён жамоа сувга ёлчимай, ёзин-қишин араваларда ташиб келтирилади. Қувурлар тортилмаган. Яхшиямки инсофли одамлар бор экан. Уларнинг беминнат ёрдами туфайли мактаб сув ташигичлар билан таъминланди. Умуман олганда, билим даргоҳининг эски қисми авария ҳолатида. Унинг олди олинмаса, нохушликлар юзага келиши мумкин.

Янги мактаб қурдириш учун мактаб раҳбари Пўлат ака Бойқаратов (бу иш 1987 йилда бошланганди) кўп елиб югурди. У айрим идораларнинг эшигини қоқавериб, 844 ўринли мактаб лойиҳасини тайёрлатди, жой танланди, маблағ ажратилди. Навбат қурувчиларга келганда эса, иш жойидан жилмай қолди. Қурилиш ишларини ўз зиммасига олган Янгийўл шаҳридаги «Қурувчи» ширкати бу борадаги юмушларни эплай олмаяпти. Баҳона: «Ғишт бўлса, қоришма йўқ, қоришма бўлса, ғишт йўқ». Хуллас, ширкатнинг иш услуби ҳеч кимни қониқтирмаяпти.

Савол туғилади: Янгийўлда ширкатлардан бошқа қурилиш ташкилоти йўқмикин? Бу каби муаммоларнинг тугуни қачон ечиларкин? Афсуски, ҳозирча бирор нарса дейиш қийин.

Мухбиримиз.

Суратларни Х. МИРЗАКАРИМОВ олган.

Бош муҳаррир
А. Қ. ДОЛИМОВ.

ТошДД фалсафа факультети маъмурияти, фалсафа кафедраси жамоаси кафедранинг доценти Ш. Хаитовга отаси

Эшонқул ҲАИТОВнинг

вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор этади.

Таъсис этувчилар: Ўзбекистон Халқ таълими вазирлиги, Халқ таълими ва фан ходимлари касаба уюшмаси Марказий Қўмитаси ҳамда Ўзбекистон Педагогика жамияти.

МАНЗИЛГОҲИМИЗ: 700083, Тошкент, Ленинград кўчаси, 32.

ТЕЛЕФОНЛАР: масъул секретарь — 32-54-17, хатлар ва оммавий ишлар бўлими — 32-55-58, 52-35, нашриёт диспетчери — 32-78-94, нашриёт телефон станцияси навбатчиси — 33-90-50.

Ўзбекистон Республикаси «Шарқ» нашриёт-матбаачилик концерни. Тошкент, Ленинград кўчаси, 32.

№ Г — 88. -буюртма. ИНДЕКС: 64595. Босишга топшириш вақти 20.00. Босишга топширилди 20.00. Тиражи 160000

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12